

Mineralpolitikens ideologi

En ideologikritisk analys av det politiska etablissemangets
syn på den svenska gruvnäringen

Abstract

This thesis takes the current Swedish mining-boom and the conflicts it entails as its point of departure. More precisely, it investigates the question of how to understand the position of the political establishment, defined as the present right-wing government, the Social Democratic Party and the mining-company organization SveMin, in relation to the Swedish mining-boom. This is done through a critical ideology analysis of main strategy-documents produced by the actors, as well as a theoretical framework constructed from critical theory concerning ideology.

The main findings of the research is that the ideology of the political establishment can be seen as a homogeneous ideology. Although the analyzed documents differ to some extent in their *manifest* content, they correspond in their *latent* content. Put differently, the texts highlight somewhat different elements of the mining-industry and the conflicts surrounding it, but the underlying view of society, of economic growth and of sustainable development is the same. That is, it favors the interests of the mining-industry, of economic growth and of the capitalist system before other interests such as the environment, human health and the indigenous people.

In addition to its analytical content, the thesis contributes to the development of critical ideology analysis as a method.

Nyckelord: ideologi, kritisk ideologianalys, gruvnäring, mineralstrategi, tillväxt
Antal ord: 19 977

Ordförklaringar

Bearbetningskoncession = tillstånd från bergmästaren att bedriva gruvdrift.

Malm = ekonomiskt brytvärt mineral för framställning av metall.

Metall = rena grundämnen eller legeringar med speciella egenskaper (exempelvis god ledningsförmåga).

Mineral = ett i naturen förekommande fast oorganiskt ämne definierad av sin kemiska sammansättning, kristallstruktur och fysikaliska egenskaper.

Prospektering = systematiskt letande efter malm (eller annan värdefull naturresurs).

Innehållsförteckning

1	Inledning	1
1.1	Avgränsningar	2
1.2	Material	3
1.3	Disposition	4
2	En kort historik över den svenska gruvnäringen	5
3	Forskningsöversikt	6
3.1	Forskning om gruvnäringen	6
3.2	Eko-marxistisk forskning	7
3.3	Tillväxtforskning	8
3.4	Forskning om hållbar utveckling.....	9
4	Kritisk ideologianalys	11
4.1	Betydelsen	11
4.2	Sammanhanget	13
4.3	Utförandet.....	13
4.4	Analysverktyg	14
5	Ideologi som legitimering	17
5.1	Naturalisering	17
5.2	Universalisering	18
5.3	Teknisk argumentering.....	19
5.4	Instrumentell begreppsanvändning	19
6	Analys	21
6.1	Regeringens mineralstrategi	22
6.1.1	Aktörsmotsättningar	22
6.1.2	Ekonomi	25
6.1.3	Miljö	28
6.2	Socialdemokraternas strategiprogram	30
6.2.1	Aktörsmotsättningar	31
6.2.2	Ekonomi	33
6.2.3	Miljö	35
6.3	SveMins gruvrapport.....	38
6.3.1	Aktörsmotsättningar	38

6.3.2	Ekonomi	39
6.3.3	Miljö	41
6.4	Jämförelse av materialen	43
6.5	Teoretiska reflektioner	46
7	Avslutning.....	49
	Referenser.....	51

1 Inledning

*Moderniteten var en ångvält.
Landet skulle framåt, ekonomi och utveckling hand i hand,
industri och sociala framsteg och arbete åt alla.
Det gick inte att säga nej, alla mindes ju armodet.
Nu skulle allt bli bättre.*

Po Tidholm¹

Den svenska gruvnäringen blomstrar². Med ett bidrag till den svenska BNP: n på 25-30 miljarder kr årligen och med 8 000-10 000 direkt anställda utgör branschen ett ljus i den mörka tunnel som annars präglar den svenska landsbygden (SveMin 2013; Regeringen 2013: 12). Som om inte detta vore nog spås näringen tredubblas inom dryga tio år (SveMin 2012: 5). Den *svenska gruvboomen* har blivit ett välanvänt begrepp, och dess entydigt positiva konnotationer erkänns av såväl ministrar som av kommunpolitiker, i stad såväl som på landsbygd och av företag såväl som av stat. Samsynen tycks vara total. Men i periferin, långt bort från regeringskorridorerna, hindrar barrikader bormaskinerna från att nå sina destinationer. Samer, miljöaktivister och berörda närboende har börjat organisera ett motstånd och det som så länge varit en självklarhet har nu kommit att ifrågasättas med allt större kraft. Den konflikt som framkristalliserats är till sin natur lokal och situerad, men likväl ter den sig alltmer som en återspeglning av något universellt och vidspritt. Bergens skatter är en förutsättning för den tillväxt som agerar grundstomme i dagens samhälle. Malmen krävs för att hålla hjulen snurrande och den konstanta tillväxtens behov är omätliga. Det ligger i själva begreppets definition. Men tillväxtprocessen befinner sig inte i ett vakuum utan på en planet med tydliga ekologiska begränsningar. Att konflikter uppstår är således föga förvånande. De är så att säga inbyggda i systemet. Trots detta, eller snarare just därför, är en fördjupad förståelse av desamma av största betydelse.

I konflikten kring den svenska gruvboomen har vi på ena sidan miljörörelsen och de som är direkt berörda av gruvindustrin, och på andra sidan det politiska och ekonomiska etablissemang. Asymmetrin tycks vara typisk för denna typ av konflikt och rymmer något principiellt intressant. Frågan om hur vi kan förstå konflikten på ett djupare plan kan därför sägas leda till ytterligare en fråga. För det

---

¹ Tidholm 2013

² Tack till Christian Fernandez, Linda Eitrem Holmgren, Lovisa Petersson och Kristina Rubin för givande handledning och värdefulla kommentarer. Tack också till Ina Knobböck, Gunnil Bengtsson och Johnny Isaksson för idéer, kommentarer och korrektur.

är inte David, utan Goliat som är problematisk i denna konflikt. Uttryckt annorlunda, att miljörelsen och direkt berörda motsätter sig miljöfarlig exploatering av naturen är givet. Vad som är mindre självklart är den konsensus om gruvnäringens dygder som tycks råda hos politiska och ekonomiska beslutsfattare. För trots gruvornas många problematiska aspekter och att det ekologiskt, och i längden även ekonomiskt, ohållbara med utvinning av ändliga naturresurser, kvarstår den fastlagda vägen. En svensk mineralnäring sägs fortfarande tillhöra framtiden.

Det är i denna konsensus vi finner de intressanta frågorna. Hur legitimeras den rådande gruvpolitiken och vilka argument framförs? Vilka intressen förespråkas och på vilkas bekostnad? Hur ser relationen ut mellan etablissemangets olika aktörer och är deras slutsatser grundade på liknande resonemang? Det är i dessa problem som denna uppsats tar sin avstamp. Följande frågeställning blir således vägledande för den fortsatta undersökningen:

Hur kan det politiska etablissemangets³ position i konflikten kring den svenska gruvboomen förstås?

I relation till frågeställning kan undersökningens syfte sägas vara flerfaldigt. Det självklara syftet handlar om att bidra med ökad förståelse för konflikten kring den svenska gruvboomen, framför allt det politiska etablissemangets roll. Forskningsöversikten nedan visar betydande brister på detta område så ett bidrag till fördjupad kunskap är av stor vikt. Något mer allmänt syftar också undersökningen till att belysa den övergripande konflikten mellan tillväxt och miljö som gruvkonflikten kan sägas vara en del av. Min förhoppning är att generella aspekter av denna relation i någon mån kan synliggöras genom fallet. Ytterligare ett syfte, relaterat till den ideologikritiska metoden, är att hitta "ideologiska aspekter inom ett politikområde" (Bergström & Boréus 2005a: 168) och att belysa politikens dolda premisser (de idémässiga såväl som de materiella) för att möjliggöra kritik. Förhoppningen är att den kritik som undersökningen bidrar med kan underlätta för social förändring. Till sist har uppsatsen också ett metodologiskt syfte. Då den metodologiska vägledning som står att finna för ideologikritiken dessvärre i många avseenden är bristfällig vill jag, om än i begränsad omfattning, bidra med infallsvinklar för att göra metoden mer lättanvänd och öka dess intersubjektivitet.

1.1 Avgränsningar

Den konflikt mellan ekonomiska och ekologiska värden som i grunden är mitt intresseområde är alltför generell för att tillräckligt kunna undersökas inom denna

---

³ Förstått i både vid och snäv bemärkelse. I vid bemärkelse eftersom *det politiska* här även inkluderar företag och företagssammanslutningar med ett politiskt inflytande och i snäv bemärkelse eftersom *etablissemang* här endast avser de aktörer som är relaterade till gruvkonflikten.

uppsats ramar. Ett antal avgränsningar är således nödvändiga. Fallet med den svenska gruvboomen utgör en första sådan. Skälen till detta val av fall är tvåfaldigt. För det första har konflikten kring mineralnäringen på senare tid aktualiserats genom det stora motstånd som prospekteringen i Kallak (Gällö) utanför Jokkmokk stött på. En på många sätt bortglömd fråga har på så sätt blivit politiskt relevant genom ett antal mediereportage med stor påverkan (Uppdrag granskning 2013; Debatt 2013; Kaliber 2013; Müller 2012; Tidholm 2013). Samtidigt finns det väldigt lite samhällsvetenskaplig forskning gjord på området. För det andra utgör fallet ett illustrativt exempel på den övergripande konflikten mellan kravet på ekonomisk tillväxt och miljöhänsyn. Detta svar på den metodologiska fråga om *vad fallet är en del av* är onekligen en av vår tids stora ödesfrågor. Svårigheten att förena en ändlös tillväxt med ett hållbart levnadssätt visas gång på gång och gruvdriften är ett tydligt exempel på detta.

En andra avgränsning är valet att fokusera på ett antal av konfliktens viktigaste aktörer. Detta val baserar sig inte på någon vetenskapsteoretisk ståndpunkt om aktörers autonomi i relation till samhällsstrukturer utan ska endast ses utifrån behovet av, i kvantitet hanterlig mängd, lättillgängligt material. Tvärtom är en av premisserna i denna uppsats, och i den ideologikritiska metoden, strukturernas betydelse för att förstå konflikter. Eftersom det finns många aktörer som kan anses vara viktiga (till exempel de som är i högsta grad berörs av gruvdriften såsom samer, markägare etc.) måste någon form av urvalsprincip antas. Här har jag utgått från ett maktperspektiv. Eftersom det främsta syftet med en ideologikritisk ansats är att granska makten är det följaktligen de mest inflytelserika aktörerna som är av störst intresse. I detta fall de berörda företagen (SveMin), den svenska regeringen (Alliansen) samt oppositionen (Socialdemokraterna). En fördel med detta är att såväl statens som kapitalets relation till gruvnäringen kan sägas täckas in genom avgränsningen.

1.2 Material

Det primära materialet består av tre rapporter om gruvdriften och mineralnäringen som regeringen, Socialdemokraterna respektive SveMin har publicerat. Samtliga har tillkommit som en direkt konsekvens av den starkt växande gruvindustrin. Ett resultat av detta är att de alla är utgivna relativt nära i tiden och producerade utifrån liknande utgångspunkter. Detta gör materialet mer enhetligt och lättare att jämföra.

Den första rapporten är *Sveriges mineralstrategi - för ett hållbart nyttjande av Sveriges mineraltillgångar som skapar tillväxt i hela landet* (2013) framtagen av Sveriges, i skrivande stund, sittande regering (Moderata samlingspartiet, Folkpartiet liberalerna, Centerpartiet och Kristdemokraterna). Den långa titeln avslöjar att fokus ligger på relationen mellan tillväxt, hållbarhet och regional utveckling och strategin syftar till att lösa de krav som kommer med en ökad gruvindustri (Regeringen 2013: 3).

Den andra delen primärmaterial är *Strategisk samverkan för svensk gruvnäring* (2012) framtagen av Socialdemokratiska arbetarpartiet. Syftet med rapporten är att

ta fram ett strategiskt program för vad de kallar en *nyckelbransch* utifrån en rad, primärt ekonomiska, frågeställningar (Socialdemokraterna 2012: 3).

Det sista dokumentet är producerat av branchorganisationen SveMin. SveMin är en arbetsgivarförening för gruv- mineral och metallföretag med ca 40 medlemmar. I *Gruvbranschen - en tillväxtmotor för Sverige* (2012) vill organisationen visa vilka möjligheter gruvnäringen har och vilka åtgärder som behövs för att denna potential ska realiseras (SveMin 2012: 3).

1.3 Disposition

I uppsatsen initiala del, *Inledning*, ringas forskningsproblemet in och en frågeställning samt ett antal syften formuleras. En avgränsning till fallet kring den svenska gruvboomen samt materialet från Regeringen, Socialdemokraterna och SveMin görs också. Slutligen presenteras kort det valda materialet.

Efterföljande två avsnitt är utformade som översiktskapitel. Först presenteras en sammanfattande historisk beskrivning av den svenska gruvindustrin i avsnittet *En kort historik över den svenska gruvnäringen*. Beskrivningen har inga ambitioner av att vara heltäckande utan är istället utformad som utvalda nedslag i gruvnäringens historia. Därefter redogörs i *Forskningsöversikt* för dels den samhällsvetenskapliga forskning som är gjord kring gruvindustrin, dels ett antal teoretiska diskussioner kring konflikten mellan människa och natur.

Uppsatsen fjärde kapitel *Kritisk ideologianalys* har flera delar. De tre första syftar till att klargöra betydelsen av den kritiska ideologianalysen, dess sammanhang och hur den praktiskt kan genomföras. Därefter presenteras olika analysverktyg och hur de kan förenas med en kritisk ideologianalys.

I det femte kapitlet *Ideologi som legitimering* presenteras ett teoretiskt ramverk bestående av ett antal sätt att förstå ideologiskt legitimitetsskapande. En operationalisering av legitimitetsbegreppet utförs och de fyra underbegreppen *naturalisering*, *universalisering*, *teknisk argumentering* samt *instrumentell begreppsanvändning* specificeras.

Uppsatsens näst sista del, *Analys*, består av fem avsnitt. Först analyseras de tre aktörernas förhållande till gruvnäringen i tur och ordning under rubrikerna *Regeringens mineralstrategi*, *Socialdemokraternas strategiprogram* och *SveMins gruvrapport*. Därefter följer ett kapitel bestående av en *jämförelse av materialen* samt en *teoretisk reflektion* där de analyserade materialen sätts i samband med övergripande teorier om tillväxt, miljö och kapitalism.

Slutligen görs en sammanfattning av uppsatsens resultat i kapitlet *Avslutning* där också frågan om förslag på framtida forskning kort berörs.

2 En kort historik över den svenska gruvnäringen

Sverige är ett land rikt på mineraler. Utvinningen av malm ur de svenska bergen har en lång historia och gruvindustrin har länge varit en viktig industri för landets ekonomiska utveckling. I slutet av 1910-talet nådde näringen sin kvantitativt högsta notering med omkring 500 aktiva gruvor (SGU 2012: 15). Ett antal år tidigare, år 1890, bildades Luossavaara-Kiirunavaara Aktiebolag, LKAB, som kom att bidra till en storskalig brytning i de lappländska malmfälten. Företaget var privatägt men förstatligades till hälften sjutton år efter starten av den dåvarande högerregeringen. Staten fick också en garanti att kunna lösa ut resterande privata aktieinnehav, vilket också gjordes år 1957 och år 1976 då LKAB blev helstatligt (LKAB 2013). Tillsammans med det privatägda gruvföretaget Boliden, som startade år 1931 genom en sammanslagning av Västerbottens Gruvaktiebolag och Skellefteå Gruvaktiebolag (Boliden 2013), har LKAB kommit att dominera den svenska gruvnäringen. Under 1900-talet sjönk antalet gruvor konstant samtidigt som brytningen totalt ökade kraftigt. År 1969 hamnade industrin i fokus under den stora gruvstrejken som varade till år 1970 då ca 5000 arbetare gick ut i vild strejk mot dåliga löner och arbetsförhållanden.

En av de, ur politisk synvinkel, viktigaste händelserna för gruvnäringen och för hur gruvindustrin ser ut idag är den nya minerallag som utfärdades år 1991 och som innebar att *Gruvlagen* (1974:342) och *Lagen om vissa mineralfyndigheter* (1974:890) ersattes (prop. 1988/89:92). År 1992 genomförde den borgerliga regeringen ytterligare förändringar och tog bort den kronoandel som inneburit att staten haft rätt till hälften av bearbetningskoncessionen. Denna statliga rätt hade senare arrenderats ut till gruvföretaget och på så sätt genererat intäkter utöver den vanliga bolagsbeskattningen (prop. 1992/93: 238). Argumenten för förändringen byggde på en tanke om orättvis dubbelbeskattning, internationell konkurrensnackdel och ett försvårande av internationella investeringar (prop. 1992/93: 238). Det sistnämnda underlättades också genom att paragrafen som, i strid med Romfördraget, krävde ett svenskt medborgarskap vid mineralutvinning togs bort (prop. 1992/93: 238).

Konsekvenserna av dessa förändringar är långtgående och är en stor anledning till den gruvboom som idag existerar. År 2012 slog den svenska malmproduktionen rekord när 70 miljoner ton malm producerades ur 14 aktiva gruvor (SGU 2012: 15). År 2011 nådde också antalet beviljade eller förlängda prospekteringar en toppnotering med nästan 600 stycken (SGU 2012: 37). Av dessa prospekteringar är det sannolikt att omkring 29 stycken (varav ca 10 befinner sig på platser där det tidigare brutits malm) kommer att leda till nya gruvprojekt inom en tioårsperiod (Müller 2012: 116-120). Gruvboomen kan alltså beskrivas i termer av en framtida procentuell ökning av antalet gruvor med ungefär 200 %.

3 Forskningsöversikt

Denna forskningsöversikt är indelad i fyra huvudsakliga områden. Den första är en genomgång av de samhällsanalyser som gjorts om gruvnäringen och dess konsekvenser för omgivningen. Efterföljande tre delar berör på olika sätt den omfattande vetenskapliga diskussionen om konflikten mellan människa och natur. Mer precist beskrivs här eko-marxistisk teori samt forskning om begreppen tillväxt respektive hållbar utveckling.

3.1 Forskning om gruvnäringen

Ur en akademisk synvinkel är tidigare producerad forskning om gruvnäringen och dess konsekvenser knapphändig. Det som står att finna är antingen studentuppsatser på kandidat-, magister- och mastersnivå inom en rad olika ämnen (se Asplund & Sundgren 2013; Grahn 2011; Johansson *et al.* 2005; Laaksonen 2006; Nordlander & Söderström 2007; samt Thomasson 2012) eller journalistiska arbeten (till exempel Kaliber 2012; Uppdrag granskning 2013; Tidholm 2013). Studentarbetenas relevans för denna uppsats är dock begränsad eftersom de i liten utsträckning berör de politiska konflikterna som här avses att undersöka. Det arbete som ligger närmast denna undersöknings syfte befinner sig istället i den sistnämnda kategorin.

Boken *Smutsiga miljarder* (2013) av journalisten Arne Müller försöker ta ett helhetsperspektiv på den svenska gruvboomen och de samhällskonsekvenser den för med sig. Förutom en genomgång av en rad olika fall där gruvnäringen har inneburit svåra miljökonsekvenser, diskuterar Müller i ett av bokens slutkapitel Socialdemokraternas och Alliansens mineralstrategier. Redan kapitlets titel, *Två mineralstrategier - eller är det bara en?* antyder slutsatsen att strategierna är mycket likartade. Müller visar på att regeringen konsekvent tar ställning för gruvnäringen i frågor om markkonflikter och miljöprövning (Müller 2013: 196f). Även om Socialdemokraterna lägger större tonvikt vid till exempel hållbara lokalsamhällen är fokus precis som hos regeringen på tillväxt, snabbare miljöprövningsprocesser och ökad dialog med andra näringar (Müller 2013: 200-202). Müller sammanfattar skillnaderna mellan rapporterna som att det möjligen förekommer ”konkurrerande utspel om infrastruktursatsningar eller forsknings- och utbildningssatsningar med anknytning till branschen” men att ”när det gäller miljö- och energifrågorna och fördelningen av ansvaret mellan bolagen och staten är skillnaderna små” (Müller 2013: 204). Müllers bok är en god sammanfattning av strategierna men är skriven journalistiskt. Kapitlet utgör en bra utgångspunkt men är metodologiskt och analytiskt begränsad till sin karaktär. Dessutom rör sig Müller

aldrig under textens manifesta yta och når inte (vilket heller inte är syftet) den typ av kunskap som en kritisk ideologianalys förmår. Med det sagt är utgör boken ett värdefullt bidrag för att fastställa den samhälleliga kontext som omger strategierna och som en viktig källa till många av de miljö- och sociala konsekvenser som gruvdrift innebär.

3.2 Eko-marxistisk forskning

Inom den tradition som kommit att kallas för eko-marxism (även eko-socialism) har konflikten mellan människan och naturen problematiserats på en rad olika sätt. Det historiskt mest inflytelserika bidraget inom detta fält är sociologen och ekonomen James O'Connors teori om *kapitalets andra motsättning*. Kort uttryckt berör teorin den motsättning som genereras av kapitalets förstörelse (till exempel genom klimatförändringar, ohållbar skogsavverkning, försurning etc.) av sina egna produktionsvillkor (till exempel näringsrik jord, fungerande ekosystem, frisk arbetskraft etc.). Konsekvensen är ökade kostnader, mindre profit och kapitalistiska underproduktionskriser (O'Connor 1998: 144-147). På senare tid har teorins inflytande minskat, framför allt på grund av den kritik som framförts av ekonomen Paul Burkett och sociologen John Bellamy Foster (exempelvis Burkett 1999; Burkett 2006; Foster 2002).

Burkett och Foster menar att kapitalismen visserligen förstör miljön men att denna förstörelse inte behöver innebära restriktioner för kapitalackumulationen. I realiteten påverkas inte systemet som helhet eftersom miljöförstörelsen bidrar till framväxten av andra lönsamma branscher som exempelvis sophantering och läkemedelstillverkning (Burkett 1999: 195; Foster 2002). Framför allt Foster har, genom en nyläsning av Marx, istället introducerat begreppet *metabolisk reva* (*metabolic rift*) för att bättre fånga de motsättningar som präglar kapitalismens förhållande till naturen (exempelvis Foster 1999; Foster & Clark 2009; Foster *et al.* 2010). Ursprunget finns i Marx beskrivning av den reva som den kapitalistiska urbaniseringen skapat i ämnesomsättningen mellan människa och natur. Genom att frakta livsmedel från landsbygden till staden utan att näring samtidigt förs tillbaka skapas ett brott i cirkulationen av näringsämnen och därigenom urholkas jordens fruktbarhet (Foster 1999: 380-382). Foster menar att begreppet är applicerbart även inom andra områden som den netto-energiöverföring som sker från fattiga till rika länder och den brutna cirkulationen av koldioxid som användandet av fossila bränslen innebär (Foster *et al.* 2010: 121f).

Både O'Connors och Fosters tankar är relevanta vid en analys av de miljökonflikter som uppkommer genom våra samhällens funktionssätt. Samtidigt verkar ingen av dem direkt relatera till den specifika konflikt som uppkommer i relation till gruvnäringen. Gruvindustrin är väldigt energikrävande men inte nödvändigtvis en stor koldioxidutsläppare. De kan sägas undergräva sina egna produktionsvillkor men detta är samtidigt en förutsättning för en rad andra industrier. Närmare kommer den uppmärksammade ekonomen Michael Perelman. Perelman menar att kostnaden för att utvinna ändliga naturresurser inte

överensstämmer med kostnaden för deras reproduktion vilken är oändlig. Detta innebär att tillväxttakten är högre än vad den skulle varit om den haft en hållbar utgångspunkt vilket resulterar i ekonomiska kriser (Perelman 1974: 75-77). Det är dock, som Paul Burkett påpekat i sin kritik av Perelman, troligt att dessa inte primärt kommer vara ekonomiska kriser utan istället kriser för den mänskliga utvecklingen (Burkett 2006: 25-29). Slutsatsen är att det kapitalistiska systemet även i detta fall kan övervinna konsekvenserna av sin egen negativa miljöpåverkan.

Sammanfattningsvis bidrar de eko-marxistiska teorierna med värdefulla analyser av konflikten mellan människa och miljö. Dock befinner de sig bitvis på en för hög abstraktionsnivå för att vara användbara för min undersökning. Mitt bidrag skiljer sig således från deras i det att denna uppsats även analyserar konflikten på ett mer konkret plan.

3.3 Tillväxtforskning

I den konflikt mellan människa och natur som gör sig allt mer gällande är debatten om tillväxtens konsekvenser central. En enhetlig beskrivning av denna forskning försvåras dock av att begreppet kan sägas ha både deskriptiva och normativa implikationer. Dess deskriptiva användning, det vill säga som ett sätt att mäta ekonomisk aktivitet, är tämligen okontroversiell. Normalt definieras begreppet i relation till bruttonationalprodukten (det samlade värdet av alla varor och tjänster som tillverkats under ett år i ett land). Tillväxt är då den årliga ökningen av BNP (Eklund 2004: 9). Det finns visserligen en kritik mot begreppet för dess oförmåga att skilja mellan konstruktiva och destruktiva verksamheter (även miljöfarlig verksamhet genererar tillväxt) men i allmänhet är tillväxtbegreppet som mätinstrument accepterat. Intressantare är den normativa forskningen om tillväxt. Förenklat går det att urskilja tre normativa forskningstraditioner i relation till tillväxt.

Det första är att betrakta fenomenet tillväxt, utan större reservationer, som önskvärt. I denna kategori finner vi till exempel de svenska ekonomhistorikerna Martin Andersson och Christer Gunnarsson (2011) och den danske statsvetaren Bjørn Lomborg (2001). En av poängerna de gör är att miljö- och klimatproblemen är överdrivna och att tillväxt är nödvändig, framför allt för att öka välbefindandet i fattigare länder (Andersson & Gunnarsson 2011: 25, 158ff). Inte sällan presenteras argumenten som att miljöproblemen antingen minskar med tillväxt eller att de följer den så kallade miljökuznetskurvan⁴ och först ökar men sedan avtar i relation till ekonomisk tillväxt, vilket grafiskt ser ut som ett upp och nervänt U (Stern 2004; Kander 2011).

På den andra änden av spektrat finner vi de som menar att tillväxt aldrig kan vara hållbar och att samhället måste finna en annan drivkraft. Herman Daly

---

⁴ Namngivet efter ekonomen Simon Kuznets som argumenterade för ett liknande samband fast mellan tillväxt och rikedomsspridning.

definierar tillväxt i materiella termer och konstaterar att hållbar tillväxt är en självmotsägelse eftersom hållbarhet måste förhålla sig till planetens ekologiska ramar (Daly 1990: 1; Daly & Cobb 1990:71f). Den på senare tid mest inflytelserika tillväxtkritikern, Tim Jackson, är mer empirisk än teoretisk i sin kritik. Jackson argumenterar för att idén om en tillväxt frikopplad från miljöpåverkan är otänkbar såsom utvecklingen ser ut idag (Jackson 2011: 80ff).

Slutligen finns det en mellanposition som menar att tillväxt kan göras hållbar och förespråkar så kallad grön tillväxt. Paul Ekins hävdar, i polemik med Daly, att hållbar tillväxt inte är en logisk självmotsägelse utan en möjlig utveckling. Visserligen lyser befintliga exempel med sin frånvaro men genom teknologiska framsteg och stor delaktighet från statligt håll är hållbar tillväxt både möjlig och önskvärd (Ekins 2000: 316ff). Mycket av det forskningsfält som kallas miljöekonomi faller också inom denna kategori. Dock är fokus här snarare på miljöproblem som en ekonomisk kostnad och tillväxt tas således i stor utsträckning för givet (till exempel Pihl 2007: 216ff).

Den forskning som gjorts om tillväxt och tillväxtbegreppet är i hög grad relevant för min uppsats. Eftersom min uppsats rör ett konkret fall fungerar tillväxtforskningen som en värdefull bakgrund och ett viktigt komplement.

3.4 Forskning om hållbar utveckling

I likhet med tillväxtforskningen är den politiska och akademiska diskussionen om hållbar utveckling avgörande för att förstå konflikten mellan människa och natur. En av förklaringarna till begreppets stora inflytande är att det till synes överbrygger konflikten mellan tillväxt och miljö (Andersson & Hildingsson 2012: 196). Hållbar utveckling poängterar vikten av att samhällsutvecklingen har såväl ekonomiska som miljömässiga och sociala dimensioner. Denna användning av begreppet har sitt viktigaste ursprung i Bruntlandrapporten där det konstaterades att “[s]ustainable development is development that meets the needs of the present without compromising the ability of future generations to meet their own needs” (Förenta nationerna 2013). Även om Bruntlandrapporten har varit och är central är diskussionen kring begreppets egentliga innebörd inte så entydig.

Ekonomen Kenneth Hermele visar i sin bok *Vad kostar framtiden?* på hur hållbarhetsbegreppet i själva verket kan delas upp i åtminstone tre distinkta kategorier. Hållbarhet kan, för det första, definieras renodlat ekologiskt. I denna betydelse är hållbarhet en fråga om att inte förbruka mer resurser än som tillförs och att inte generera mer utsläpp än jorden förmår att absorbera (Hermele 2002: 100). Om begreppet istället utökas med sociala och ekonomiska aspekter uppstår ett radikalt annorlunda sätt att se på hållbarhet. Här kan man tala om, å ena sidan, en *stark* och, å andra sidan, en *svag* betydelse av hållbarhetsbegreppet. Om utvecklingen ska sägas vara starkt hållbar krävs det att samtliga dimensioner i definitionen är hållbara, det vill säga att såväl ekonomin och miljön som de sociala delarna är hållbara. I motsats till detta räcker det för att hävda en svag hållbarhet med att den totala summan blir positiv, till exempel genom att den ekonomiska

utvecklingen är så stark att det uppväger negativ utveckling i en eller två av de andra delarna (Hermele 2002: 100f).

I likhet med tillväxtforskningen är forskningen om hållbar utveckling och min undersökning i hög grad komplementära. Det analyserade materialet berör genomgående tankar om hållbarhet och det är därför av stor vikt att kunna relatera till tidigare forskning om begreppet.

4 Kritisk ideologianalys

Detta metodavsnitt är indelat i fyra delar. Först diskuteras ingående hur den kritiska ideologianalysen ska förstås. Efter detta berörs det vetenskapsteoretiska sammanhang som analysen befinner sig i och därefter hur analysen konkret kan utföras. Till sist lyfts diskussionen om vilka analysverktyg som är förenliga med metoden.

4.1 Betydelsen

Den metod som utgör stommen i denna uppsats är *den kritiska ideologianalysen*⁵. För att nysta upp vad som egentligen menas med kritisk ideologianalys är en början att undersöka vad de enskilda delarna som utgör begreppet åsyftar. Metodens betydelse fås alltså i någon mening genom att förklara och definiera vad vi menar med *kritisk*, *ideologi* respektive *analys*. Det sistnämnda tycks vara tämligen oproblematiskt och utgör således en lämplig början. Med analys menar vi vanligen en "uppdelning av något i dess beståndsdelar" (Nationalencyklopedin 2013a) i syfte att skapa ökad förståelse för detta *något*. En jämförelse med begreppet *dekonstruktion* ligger nära till hands men i motsats till dekonstruktionsbegreppet, med dess specifika historia och sammanhang, används *analys* mer allmänt.

Vidare är det relevant att reda ut vad som är *kritiskt* med den kritiska ideologianalysen. Även om Herbert Tingsten kallade sin metod för ideologikritik är det inte *kritik* i den bemärkelsen som här avses. Tingstens kritik syftade till att pröva giltigheten hos de verklighetsomdömen som han ansåg vara kärnan i varje ideologi (Bergström & Boréus 2005a: 151f). På grund av en vetenskapsuppfattning som inte erkände mening bortom de uttalade orden berörde denna kritik dock endast ideologiernas explicita idéer, det vill säga dess manifesta yta (Liedman 1980: 75). I motsats till detta står en innebörd av *kritik* som riktar ljuset mot ideologiernas underliggande budskap, hur de förhåller sig till verkligheten och dess relation till samhälleliga maktförhållanden (Liedman 1989a: 15; Bergström & Boréus 2005a: 152f). *Kritik* blir i denna betydelse i någon mån synonymt med *maktkritik* (jfr Alvesson & Deetz 2000: 166f).

Till sist är det av största vikt för den som avser att praktisera den kritiska ideologianalysen att vara på det klara med innebörden i begreppet *ideologi*⁶. Detta

---

⁵ Orden *kritisk ideologianalys* och *ideologikritik* används synonymt i uppsatsen.

⁶ För en historisk genomgång av ideologibegreppet se Larrain 1979.

är dock avsevärt svårare. En rad ställningstaganden måste utvärderas inom den stora debatt som har förts kring en lämplig definition av ideologibegreppet. I sin bok *Ideology* (2007) listar, professorn i kulturstudier, Terry Eagleton sex definitioner av ideologibegreppet som vanligen används. Ideologi kan definieras, från det generella till det specifika, som 1) synonymt med begreppet *kultur* 2) synonymt med begreppet *världsuppfattning* 3) legitimering av specifika gruppintressen 4) legitimering av maktens specifika intressen 5) legitimering av maktens intressen genom skapandet av illusioner 6) illusioner skapade av samhällets materiella betingelser (Eagleton 2007: 28-30). I vardaglig användning är det framför allt den andra definitionen som avses, exempelvis då den konservativa eller liberala ideologin diskuteras.

En av de tänkare som har spelat störst roll för användningen av ideologibegreppet är Karl Marx. Marx använder primärt den sistnämnda betydelsen, bland annat när han i sin religionskritik talar om "folkets *opium*" (Marx 2003a: 37)⁷ men även definition nummer fem (Alvesson & Deetz 2000: 96; Bergström & Boréus 2005a: 152f). Liedman sammanfattar dessa två synsätt hos Marx med att den ena utgör tesen att "vad människorna gör i sitt aktiva liv på ett genomgripande sätt påverkar deras föreställningar, deras världsbilder, deras moral" och det med den andra menas att "den härskande klassen i ett samhälle har ett avgörande inflytande över alla människors föreställningar etc." (1989a: 17). Båda dessa synsätt faller dock inom ramen för tanken på ideologi som någon form av kommunikativ distorsion och utgör en sida av, det som idéhistorikern Sven-Eric Liedman kallar, "en besvärande *dubbeltydighet*" som å ena sidan ser ideologi som "en neutral betäckning på ett system av åsikter, tankar, föreställningar, värderingar, attityder o s v." och å andra sidan som "någon falskt eller åtminstone något illusoriskt, något snedvridet, en stollighet eller rent av ett lurendrejeri" (Liedman 1989a: 10-11). Liedmans lösning är att använda sig av den neutrala definitionen av ideologi som *föreställningsvärld* "om bara föreställningsvärlden ses i samband med ett samhälles materiella och klassmässiga förhållanden" (Liedman 1980: 83). Denna definition tar alltså sin utgångspunkt i Eagletons andra definition men med inslag från den tredje och sjätte. Fördelen med detta sätt att beskriva ideologi är att begreppets mening hålls öppen och inkluderande samtidigt som de viktigaste kritiska aspekterna bibehålls.

Jag sympatiserar i väsentliga drag med Liedmans pragmatiska definition och kommer använda mig av den (även om de tankar som de andra definitionerna berör i viss mån kommer inkluderas genom teoriavsnittet). Ideologi kan således slutligen sammanfattas som *en föreställningsvärld bestående av försanthållande, värderingar och normer, komplext sammanvävda och direkt relaterade till materiella och klassmässiga förhållanden* (jfr Liedman 1980: 83; 1989b 103-104). Sammanfattningsvis kan således hela den kritiska ideologianalysen definieras som *en maktkritisk upplösning av föreställningsvärldar, relaterade till materiella och klassmässiga förhållanden, i syfte att rikta ljuset mot dess underliggande mening och relation till verkligheten*.

---

⁷ All kursivering i citat är kursiva i original om inte annan anges.

4.2 Sammanhanget

Ett av syftena med den ideologikritiska metoden är att relatera ideologiska utsagor om verkligheten med den faktiska verkligheten. Redan på denna punkt särskiljer sig metoden från många av dagens inflytelserika metodologier, grundade på post-modernistiska antaganden. Det innebär inte att ideologikritikern inte själv har ideologiska uppfattningar och kan se världen objektivt (Liedman 1980: 104) utan att det *verkliga*, som Andrew Sayer uttrycker det, är “whatever exists, be it natural or social” och att “the real is the realm of objects, their structures and powers” (Sayer 2000: 11).

Likväl diskvalificerar ideologikritikens samhällskritiska inriktning den utifrån en strikt positivistisk tradition där fenomen som värden och normer antas ligga utanför vetenskaplig kunskap och där forskningen ska förhålla sig neutral och objektiv. Istället är den kritiska ideologianalysen tydligt kopplad till det vetenskapsteoretiska fält som kommit att kallas *kritisk realism*. Sammanfattningsvis kan kritisk realism sägas bygga på en realistisk ontologi och på en, med vissa förbehåll, relativistisk epistemologi. Den första ter sig naturlig utifrån de tidigare resonemangen. Det finns något sådant som *verkligheten* även om den till viss del är socialt konstruerad och kontextbunden. Den andra är mer problematisk. Sayer skiljer här mellan *epistemologisk* och *värderande relativism*. Epistemologisk relativism hävdar att all kunskap är bunden till redan etablerad kunskap och teorier medan värderande relativism menar att det, i princip, inte är möjligt att hävda att en förklaring är bättre än en annan. (Sayer 2000: 47). Den kritiska realismen bekänner sig till den första formen av relativism men inte till den andra.

4.3 Utförandet

Trots otaliga diskussioner om ideologibegreppets innebörd och trots att metoden är allmänt erkänd, är de konkreta råden få och själva utförandet bristfälligt beskriven. Bäst hjälp ger ett par texter från 1980-talet skrivna av Sven-Eric Liedman (1980; 1982; 1989a; 1989b). Liedman börjar med att skilja mellan ideologins *manifesta* och *latenta* del, där den förstnämnda utgörs av det som tydligt kan utläsas i texten medan det sistnämnda betecknas av den mening som står att finna “*under ytan*” (1989a: 23). Analysen försöker alltså “gå in under ideologins yta för att finna dess mening” (Liedman 1980:75) och på så sätt göra “det latenta manifest” (Liedman 1989a: 27). Men ideologianalysen stannar inte vid studiet av textens manifesta och latenta delar utan ett av dess “centrala arbetsområden är jämförelsen mellan ideologins verklighetspåståenden och verkligheten” (Liedman 1989a: 30). Det går således att urskilja tre metodologiska trappsteg i analysen.

Först analyseras ideologins manifesta del. Hur exakt denna första analys genomförs är oklart hos Liedman och inga analysverktyg presenteras. Vad som

dock står klart är att denna del av analysen många gånger är tämligen oproblematiske. Analysen är inriktad mot det som "står på raderna" (Liedman 1980: 105) och kan utföras på en rad olika sätt. Men trots det oproblematiske med denna del är det viktigt att ha i åtanke att det likväl rör sig om *tolkning* av material. Som Norman Denzin uttryckt det så finns det inom samhällsvetenskaperna "bara tolkning" och inget "talar för sig självt" (citerad i Alvesson & Deetz 2000: 127). Det är således inte meningsfullt att ens i denna del tala om förutsättningslös forskning (Liedman 1980: 52).

I analysens andra del undersöks ideologins latenta mening, det vill säga hur textens verklighet ser ut. För även om det i den manifesta delen går att finna många intressanta ideologiska aspekter rymmer texter en stor mängd information som tas för givet och förutan vilket innehållet skulle vara obegripligt (Liedman 1989a: 26). Ideologikritikern vill alltså i denna del undersöka "vad som inte står där; vad som är självklara utgångspunkter, vad som är tankevanor som programmakarna inte ens blivit varse" (Liedman 1980: 105f). Men detta är inte tillräckligt då de "latenta ideologierna bestäms först och sist av människornas roller i eller i förhållande till den materiella produktionen" (Liedman 1980: 135). Den materialistiska grundsyn som den kritiska ideologianalysen bekänner sig till kräver därför något ytterligare.

I den sista delen sätts ideologin i relation till den sociala och materiella verkligheten och den samhälleliga kontexten. Det är på många sätt denna relation till kontexten som avgör om något överhuvudtaget kan ses som ideologiskt eller inte (Eagleton 2007: 9). I en genomgång av den socialbiologiska läran formulerar Liedman ideologianalysens två sista steg:

Men man kan - och bör - också gå in under den synliga ytan. Man bör fråga sig vilka vidare sammanhang sociobiologernas lära ingår i. Man bör inte minst fråga sig vilket samhälle eller rättare sagt *vems samhälle* de förespråkar. (Liedman 1980: 144)

Vi kan alltså här tydligt se hur Liedmans förbehåll om att ideologidefinitionen kan hållas allmän så till vidare att den sätts i "samband med ett samhälles materiella och klassmässiga förhållanden" (Liedman 1980: 83) spelar en avgörande roll för analysens praktiska utförande. Ideologikritikens tredje steg kan verka problematisk eftersom den verkar anta att det går att nå någon form av sann bild av verkligheten. Jag sympatiserar i denna fråga med Ludvig Beckmans position att "[ä]ven om vi accepterar att det inte existerar absoluta sanningar följer inte att alla påståenden är lika ogrundade" (Beckman 2006: 336). Det är således föga troligt att den verklighetsbeskrivning som tecknas av forskaren kan sägas vara *absolut sann* men den kan, om den är mer välgrundad, sägas ha en större *sanningshalt* (Liedman 1980: 104).

4.4 Analysverktyg

Genomgången av ideologianalysens tre steg är på många sätt illustrativt när det gäller dess utförande men frågan om vilka analysverktyg som är förenliga med den

övergripande metoden kvarstår dock. I metodboken *Textens mening och makt* hävdar Göran Bergström och Kristina Boréus att en kritisk ideologianalys kan göras med ett antal olika analysverktyg, däribland argumentationsanalys samt användandet av idealtyper och dimensioner (Bergström & Boréus 2005a: 166f). Ludvig Beckman tillfogar i sin bok *Grundbok i idéanalys* (2005) även begreppsanalys och innehållsanalys till listan (Beckman 2005: 30-47). Det är dock inte självklart hur kompatibla dessa analysinstrument är med Liedmans tredelade tillvägagångssätt. Det verkar i vissa fall problematiskt att använda samma verktyg (till exempel en viss uppsättning idealtyper) både vid analysen av textens manifesta och dess latent del. För att kunna fånga in all relevant latent mening måste instrumenten hållas så generella att deras förklaringsvärde riskerar att minska. För det andra står det inte klart hur dessa analysinstrument ska kunna vägleda metodens tredje del, relaterandet till kontexten. Även om exempelvis en värderande argumentationsanalys tar hänsyn till verkligheten argumenten refererar till ger detta inte mer vägledning annat än att fokus bör ligga på argumenten, något som inte alls är självklart i en kritisk ideologianalys.

Även om det inte är tydligt uttalat gör Liedman i en av sina mest illustrerande texter till viss del en form av begreppsanalys (jfr Liedman 1989b). Ett eller ett antal begrepp, utvalda för dess centrala funktion i texten eller för att de utgör språkliga innovationer, analyseras i samtliga tre etapper av metoden. Att använda begreppsanalys som analysverktyg tycks även användbart i denna undersökning då det empiriska materialet i mångt och mycket kan sägas kretsa kring ett antal nyckelbegrepp, som exempelvis *tillväxt* och *hållbarhet*. Istället för att använda mig av mer traditionellt idéanalytiska analysinstrument såsom idealtyper eller dimensioner (jfr Bergström & Boréus 2005a: 166f) kommer således analysen till en början utgå ifrån textens viktigaste begrepp.

För att förstå hur en begreppsanalys kan genomföras bör det först och främst utredas vad ett *begrepp* är och på vilka sätt det kan analyseras. Statsvetaren Björn Badersten menar att ett begrepp kan delas in i de tre delarna *term*, *objekt* och *innehåll*. Förhållandet dem emellan är att "[t]ermen är det språkliga uttrycket, utan substantiellt innehåll. *Objektet* är den faktiska företeelsen eller fenomenet. *Begreppets innehåll*, slutligen, representerar förhållandet mellan termen [...] och objektet" (Badersten 2006: 84). Detta är avgörande för att förstå den begreppsanalytiska distinktionen mellan ett begrepps *intension* och dess *extension*. Det förstnämnda är synonymt med *innehåll* och utgörs av "det antal attribut, kännetecken och egenskaper som skall vara uppfyllda för att ett föremål eller ett fenomen kan sägas falla under ett visst begrepp" (Badersten 2006: 86). Det sistnämnda är istället liktydigt med *omfång*, det vill säga "det antal företeelser eller fenomen som rent faktiskt faller under ett visst begrepp" (Badersten 2006: 87). Dessa distinktioner synliggör en rad problem vid bildning och användning av begrepp. En term kan vara *mångtydig* och hänvisar i sådana fall till skilda saker, exempelvis bok eller frihet (Beckman 2007: 31f). Ytterligare en svårighet uppkommer om begreppen är *vaga*. I dessa fall är inte gränserna för vad begreppet refererar till tydliga, till exempel ord som *skallig* eller *behov* (Beckman 2007: 34). Slutligen hjälper uppdelningen att belysa det problem som kallas *begreppstänjning* (conceptual stretching). Kort innebär detta att begreppets extension utvidgas utan

att dess intension i motsvarande grad minskar, alltså att fler fenomen räknas in i ett begrepp utan att begreppet görs mer generellt (Badersten 2006: 92).

I en given text kan det ibland finnas nyskapade begrepp, så kallade *språkliga innovationer* (jmf Liedman 1989b: 104f). En språklig innovation kan uppstå antingen genom att det faktiskt är nyskapat (till exempel genom en specifik sammansättning av två tidigare begrepp) eller genom att det används i ett nytt sammanhang. Syftet är ofta att förändra diskursen inom ett visst fält och inte sällan tjänar begreppet specifika maktintressen. Ett exempel på en språklig innovation av det senare slaget är införandet av begreppet *entreprenörskap* i skolplanen. Att skolan ska arbeta med kreativt lärande är inget nytt men begreppet *entreprenörskap* är tätt förknippat med specifika liberala tankar kring människan och marknaden.

Traditionellt sätt utförs en begreppsanalys på en eller flera i förväg valda begrepp. Men eftersom fokus för denna uppsats är ideologiska uttryck måste begreppsanalysen inordnas denna utgångspunkt. Lösningen på detta är i likhet med resten av metoden att följa Liedmans tredelade analys även här. Begreppens manifesta, latent och kontextuella innebörd kommer således analytiskt att skiljas åt. Första delen berör till stora delar hur begreppet definieras i texten. Den andra delen belyser istället den verklighet som begreppet hänvisar till. Till sist undersöks hur begreppet förhåller sig till den samhällsliga kontexten.

Dock kvarstår problemet om hur textens viktigaste begrepp ska upptäckas. Även om det här rör sig om en tolkning påverkad av ens egna subjektiva preferenser är det viktigt att valen som görs tydligt relaterar till undersökningens frågeställning och syfte. Att tydliggöra denna relation är väsentligt för att undersökningens intersubjektivitet.

Avslutningsvis är det viktigt att konstatera att den konventionella utgångspunkten för begreppsanalysen är tämligen okänslig för dimensioner av makt och legitimering som är en avgörande del av ideologikritiken. De specifika begreppsanalytiska verktygen kommer således ha en underordnad ställning gentemot de ideologikritiska begrepp kring legitimitet som presenteras i teoriavsnittet.

5 Ideologi som legitimering

I följande avsnitt presenteras ett teoretiskt ramverk baserat på begrepp hämtade primärt från ideologikritisk forskning. Ramverket fungerar som ett avgörande steg i analysen genom dess förmåga att belysa texternas ideologiska funktionssätt i relation till legitimering.

Ideologibegreppets mångtydighet är problematisk vid arbetet med att finna en allmän definition av begreppet utan att den analytiska skärpan går förlorad. Min lösning är att med vissa förbehåll använda mig av den mer neutrala och generella definitionen. En av anledningarna till detta är möjligheten att föra in innehållet hos vissa av de andra definitionerna ”bakvägen”, det vill säga genom att behandla dem som teori. Av de teorier om ideologi och dess funktionssätt är det framför allt Marx dubbla användning som är av intresse här. Som tidigare redogjorts sågs ideologi hos Marx både som ett sätt för de härskande klasserna att se till sina intressen, det vill säga ideologi som *legitimering*, och som ett sätt för undertryckta klasser att göra sin verklighet hanterbar, det vill säga ideologi som *rationalisering*.

Vilken av dessa processer man väljer att fokusera på är enligt min mening i slutändan en fråga om vilket aktörsperspektiv studien ämnar ha. I mitt fall är avgränsningen (jfr *1.1 Avgränsningar*) det politiska etablissemanget och det blir således naturligt att använda mig av de teoretiska resonemang som berör ideologi som en form av legitimering.

Legitimering ses ofta som ett sätt att bibehålla rådande maktförhållanden och är, enligt Liedman, ”en central funktion hos ideologin” (Liedman 1989a: 29). Just denna legitimeringsprocess är avgörande för den ideologiteori som riktar fokus mot samhällseliterna. I boken *Kritisk samhällsvetenskaplig metod* (2000) beskriver de båda professorerna, i företagsekonomi respektive kommunikation, Mats Alvesson och Stanley Deetz, hur ideologikritik kan användas inom organisationsforskningen. Begreppen de presenterar har dock en allmän användning även utanför organisationsområdet och kommer här att användas som en början på en operationalisering av legitimeringsbegreppet. Därtill lånas tankegångar från diskursteori för att ytterligare precisera begreppet.

5.1 Naturalisering

Ett sätt som ideologisk legitimering tar sig uttryck är genom *naturalisering* av socialt skapade relationer och fenomen. Alvesson & Deetz uttrycker det som att “[g]enom att konstruktionsprocessen döljs kommer de institutionella arrangemangen [fenomenen] inte längre att betraktas som valda utan som naturliga och självklara” vilket har funktionen att det “hindrar att de undersöks som objekt

skapade under specifika historiska villkor och maktrelationer” (Alvesson & Deetz 2000: 98). Det naturaliserande sättet att legitimera rådande förhållanden innehåller dock en dualitet som pekar i något olika riktningar. För det första ses det *naturliga* många gånger som synonymt med det eftersträfvansvärda. Denna argumentation går att finna på många håll men kanske tydligast hos konservativa (den naturliga familjen, sexualiteten, ordningen etc.) och hos miljöaktivister (det naturliga sättet att organisera samhället). För det andra innehåller begreppet tydliga drag av determinism. Det som är av naturen nödvändigt är meningslöst att kämpa emot. Detta sätt att se på det *naturliga* återfinns hos många av förespråkarna för dagens ekonomiska system (jfr exempelvis med den kända parollen *there is no alternative*) och det är detta Marx tar fasta på när han använder sig av begreppet *reifikation*, det vill säga “the apprehension of the products of human activity as if they were something other than human products - such as facts of nature” (Berger & Luckmann 1987: 106).

Legitimeringen sker vidare genom en specifik relation aktörerna emellan. Den sker uppifrån, riktad neråt i samhällshierarkin eller som Liedman skriver:

[E]n klass behärskar en annan - ja behärskar ett helt samhälle i många fall - genom att *bland annat* behärska människornas föreställningar och främst då genom att det på olika sätt inpräntas i slaven, den livegne, industriarbetaren o s v vad som är “naturligt”, “självkänt” “av Gud påbjudet”, o s v. (Liedman 1989a: 16)

Den motvilja och det motstånd mot de privilegerade grupperna som finns inneboende i de undertrycktas situationer kan således oskadliggöras.

5.2 Universalisering

Legitimeringen kan också gestalta sig i form av en *universalisering* av specifika grupp-/klassintressen. När en universalisering av ett visst intresse lyckats kommer det att framstå som ett allmänintresse. I *Den tyska ideologin* (2003) beskriver Marx hur detta tar sig uttryck på den samhällseliga nivån genom att varje klass är “för att kunna genomföra sina avsikter tvingad att framställa sina intressen som ett intresse gemensamt för alla samhällsmedlemmar” (Marx 2003b: 115). Således kommer grupper och individer som inte nödvändigtvis tjänar på intressets uppfyllande att agera stödjande gentemot det. Dock är, som Alvesson & Deetz visar i fallet med anställda på ett företag, relationen mellan de olika gruppernas intressen ofta mer komplexa:

Eftersom varje grupps *allmänna* välbefinnande är begreppsligt och materiellt förbundet med det *ekonomiska* välbefinnandet för företaget som det uppfattas av dess ledning, anses andra gruppers egenintresse paradoxalt nog ofta bli tillfredsställt genom att inte tillfredsställas i sig. (Alvesson & Deetz 2000: 99)

En förutsättning för att en universalisering av särintressen ska lyckas tycks alltså vara att majoriteten i någon mån tjänar på det. I fallet med ett företag är det uppenbart att alla anställda gynnas av att det går bra för företaget men utifrån det följer det inte att inte de anställdas intressen skulle gynnas i ännu högre grad om företaget agerade på ett annat vis (exempelvis genom större arbetarinflytande och en jämnare fördelning av vinsten).

5.3 Teknisk argumentering

Teknisk argumentering (eller *instrumentell argumentering*) är ett begrepp formulerat av den tyska sociologen Jürgen Habermas för att fånga en förändring i ideologins funktionssätt. Habermas menar att ett tekniskt synsätt har allt mer kommit att dominera det offentliga samtalet och har genom sin utformning uteslutit alternativa förnuftsformer (Alvesson & Deetz 100). Alvesson & Deetz beskriver det som att de “‘mänskliga’ sidorna hos organisationer och arbetsliv [...] har förvandlats från alternativa mål till nya medel som ska bringas under teknisk kontroll för att vidga den dominerande gruppens intressen” (Alvesson & Deetz 2000: 100). Tillvarons etiska aspekter förtrycks således till förmån för ett teknokratiskt angreppssätt (Habermas 1989: 112) vilket har kommit att bli grunden för hur legitimitet skapas (Habermas 1989: 111). Istället för att vara en arena för politisk diskussion har den offentliga makten fått en teknisk roll eller som Habermas skriver:

The solution of technical problems is not dependent on public discussion. Rather, public discussion could ender problematic the framework within which the tasks of government action present themselves as technical ones. (Habermas 1989: 103)

En instrumentell argumentering döljer alltså viktiga etiska konflikter och politiska samtal och fyller på så sätt en ideologisk funktion (jfr Mouffe 2008). Habermas kallar detta för en *ny ideologi* (Habermas 1989: 111) men för att denna legitimering på många håll blivit viktig är den inte allena rådande och andra sätt att legitimera rådande intressen är fortfarande relevanta. Det är alltså rimligare att se den tekniska argumenteringen som en legitimering bland andra och som bidragande till en större ideologisk process.

5.4 Instrumentell begrepps användning

I begreppsanalytiska sammanhang talas det ofta om att begrepp kan tänjas, glida och vara mångtydiga (jfr Badersten 2006: 84ff). Vad som dock utelämnas är vad som orsakat dessa begrepps förändringar. Är det så att de är orsakade av misstag eller tjänar de ett visst syfte? Den senare förklaringen finner vi inom den diskursteori som utarbetats av Ernesto Laclau och Chantal Mouffe. En av

grundpremisserna är att *tecken* (kallade *termer* i begreppsanalytiska sammanhang) ofta är mångtydiga och att de samtidigt är slagfält för en kontinuerlig kamp i syfte att fixera dess mening (*closure*) (Bergström & Boréus 2005: 316b). Detta sker “genom att man *utesluter* alla andra möjliga betydelse tecknen skulle kunna ha” (Jørgensen & Phillips 2002: 27). Ett visst begrepps användning kan således likt en diskurs förstås som en “reduktion av möjligheter” (Jørgensen & Phillips 2002: 27). Tecken som är speciellt omtvistade kallas för *flytande signifikanter* (*floating signifiers*) och är en särskilt viktig arena för diskursiv kamp (Jørgensen & Phillips 2002: 28).

Även om begreppen inom diskursteori sällan formuleras i termer av legitimitet är de användbara för att sätta fokus på den ideologiska process som selektiv begreppsanvändning innebär, eller som Terry Eagleton formulerar det:

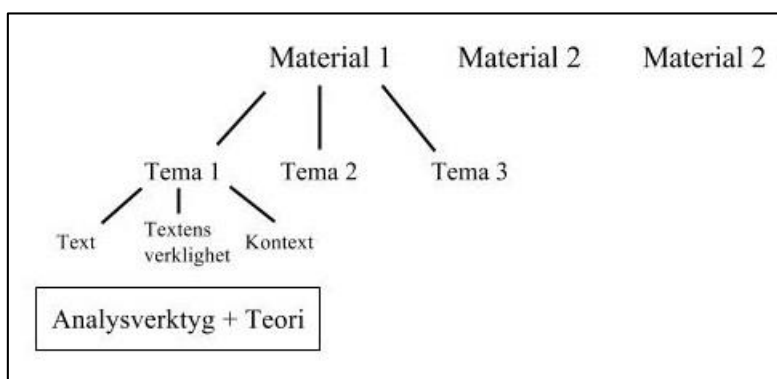
A dominant power may legitimate itself by promoting beliefs and values congenial to it; [...] denigrating ideas which might challenge it; excluding rival forms of thought, perhaps by some unspoken but systematic logic; and obscuring social reality in ways convenient to itself. (Eagleton 2007: 5f)

En specifik användning av ett begrepp kan alltså fylla en ideologisk funktion genom att de karaktärsdrag som gynnar de egna intressena lyfts fram medan de som motsäger desamma istället undantrycks, ignoreras eller svartmålas. Själva syftet med begreppsanvändningen är i dessa fall snarare att legitimera en viss ståndpunkt eller vissa intressen än att förmedla en neutral bild av verkligheten.

6 Analys

Uppsatsens analysdel består av fem delar. I de första tre analyseras, var för sig, regeringens, Socialdemokraternas och SveMins mineralstrategier. Dessa tre textanalyser är uppdelade tematiskt med utgångspunkt i undersökningens frågeställning och syften. Utifrån den abstrakta konflikten mellan ekonomiska och miljömässiga värden som ligger till grund för uppsatsen är följande tematiska områden utarbetade: *aktörsmotsättningar*⁸, *ekonomi* och *miljö*. Det råder naturligtvis inga vattentäta skott mellan dessa kategorier utan de går oupphörligen in i varandra, exempelvis genom begrepp som *hållbar tillväxt*. Indelningen ska således inte ses som en exakt beskrivning av materialet utan som ett hjälpmedel att strukturera detsamma. Slutligen görs också en uppdelning utifrån den utarbetade metoden. Materialet i varje tematisk kategori analyseras utifrån *texten* (vad som står på raderna), *textens verklighet* (vilken verklighet som beskrivs) och *kontexten* (förhållandet till det samhälleliga sammanhanget). Rent praktiskt kommer det således undersökas hur varje text förhåller sig till först aktörsmotsättningar, därefter till ekonomi och till sist till miljö. Efter varje del görs en kort sammanfattning.

I den fjärde analysdelen utförs en jämförelse av de analyserade materialen där skillnader och likheter belyses. Till sist återknyts det, i den femte och sista delen, till uppsatsens teoretiska utgångspunkter i ett reflektionsavsnitt där materialet sätts i relation till övergripande frågor om tillväxt, kapitalism och miljö.

Figur 1. Bilden visar analysens struktur. De tre aktörernas material analyseras var för sig. Dessa delas sedan upp i tre teman vilka i sin tur är indelade utifrån de ideologikritiska kategorierna *texten*, *textens verklighet* och *kontexten*. Slutligen applicerar analysverktyg och det teoretiska ramverket om *legitimering*.

---

⁸ *Aktörsmotsättningar* får här tjäna som tematisk kategori i brist på bättre term. Även miljön ses här som en aktör.

6.1 Regeringens mineralstrategi

Sveriges mineralstrategi utgör den enskilt viktigaste komponenten av uppsatsens material. Anledningen till detta är trefaldigt. För det första är regeringen tvivelsutan den främsta politiska aktören, såväl i egenskap av beslutsfattare (genom propositioner och beslut kring överklaganden) som ägare till det dominerande gruvföretaget LKAB. För det andra är kvalitén och utförligheten betydligt högre jämfört med de andra strategierna. Till sist är mineralstrategin den av texterna som publicerats sist, vilket gör att den har kunnat relatera till de andra dokumenten på ett sätt som dessa inte har haft möjlighet till.

Som redogjorts ovan är analysen strukturerad utifrån tre tematiska områden. Att denna indelning är central för analysen av mineralstrategin framgår med extra tydlighet av dess undertitel: “För ett hållbart nyttjande av Sveriges mineraltillgångar som skapar tillväxt i hela landet” (Regeringen 2013). Även om aktörsmotsättningarnas betydelse inte framgår av dokumentets titel är aspekten också av stor vikt både i texten och i det sammanhang som omger texten.

6.1.1 Aktörsmotsättningar

Texten: En grundläggande ideologisk spänning i konflikten kring gruvnäringen som återfinns i regeringens mineralstrategi rör de aktörsmotsättningar som uppstår vid en gruvetablering. I texten sammanfattas denna konflikt på följande sätt: “Om ett område är av riksintresse för flera oförenliga ändamål ska företräde ges åt det eller de ändamål som på lämpligaste sätt främjar en *långsiktig hushållning*” (Regeringen 2013: 19, *min kursivering*). Det är tydligt att *långsiktig hushållning* är ett nyckelbegrepp eftersom det i slutändan är detta intresse som i så hög grad som möjligt ska uppfyllas.

Hur definieras således *långsiktig hushållning*? Det finns ingen tydlig definition i texten vilket torde betyda att *långsiktig hushållning* används i sin lexikala betydelse. Enligt Nationalencyklopedin betyder *hushållning* “planmässig återhållsam förbrukning” (Nationalencyklopedin 2013b). Utifrån denna definition blir tolkningen av citatet alltså att det är de intressen som bäst stödjer en *långsiktig och planmässigt återhållsam förbrukning* som ska ges företräde vid gruvkonflikter. En specificering av exakt vilket eller vilka intressen som anses vara mest *långsiktiga* i sin *hushållning* anges dock inte i mineralstrategin utan frågan lämnas till synes öppen.

Textens verklighet: Centralt för en förståelse av textens ideologiska funktion är den latent syn på världen som förmedlas. Hur begreppet som det används i texten relaterar till verkligheten, eller annorlunda uttryckt, vad texten latent säger om vilket eller vilka intressen som lämpligast främjar *långsiktig hushållning* är således en naturlig utgångspunkt. Vid en nära läsning framkommer det att gruvindustrin i mångt och mycket tas för givet i mineralstrategin. Regeringen skriver att det “är viktigt att gruvexpansionen sker i samförstånd med och respekt för andra näringar

och värden” (Regeringen 2013: 22, *min kursivering*). Användningen av den bestämda formen *expansionen* har den latent inbörden att en sådan expansion kommer att ske. Om gruvindustrin är given blir den följaktligen också det intresse som ges företräde. Denna typ av *naturalisering* av gruvintresset är genomgående i texten (jfr Alvesson & Deetz 2000: 98). Tydligast blir detta i konflikten med rennärigen: “I takt med gruvnäringens expansion kommer ett flertal nya gruvor att öppnas vilket sannolikt innebär konsekvenser för rennärigen” (Regeringen 2013: 26f). Återigen tas en gruvetablering för given och detta samtidigt som det konstateras att rennärigen kommer få ta konsekvenserna. Genom att framställa gruvintresset som nödvändigt legitimeras således en politik som främjar detsamma.

Det är dock inte endast genom naturaliserande formuleringar som mineralnäringens intresse legitimeras. Regeringen skriver att ”gruvområden [kan] planeras så att gruv- och rennäring i så stor utsträckning som möjligt kan samexistera” (Regeringen 2013: 27). Latent i detta citat målas inte bara en bild av en gruvexpansion som naturlig och nödvändig utan det sker även en, vad Jürgen Habermas kallat för, *teknisk argumentering* (1989). Den fortsatta existensen för rennärigen underställs inte bara mineralintresset utan ses endast som en teknikalitet som kan säkerställas genom en god planering från företagets sida. Denna form av legitimering döljer således den politiska sidan av konflikten genom att beskriva den som en teknisk fråga.

För att legitimera gruvnäringens intresse krävs i viss mån att konkurrerande intressen förnekas (jfr Eagleton 2007: 5f). I mineralstrategin framställer regeringen rennärigen intressen som ett hinder för allmän utveckling: “Områden som är viktiga för rennärigen exponeras också för en rad andra verksamheter än gruvdrift, såsom vind- och vattenkraft och infrastruktur såsom vägar och järnväg” (Regeringen 2013: 26). Den latent slutsatsen är alltså att rennärigen intressen står i motsats inte bara till gruvindustrin utan all tänkbar modernisering samt att detta motstånd saknar rimlighet.

Kontexten: För att ytterligare se hur regeringen förhåller sig till aktörmotsättningar i samband med gruvnäringen måste det samhällsliga sammanhanget tas i beaktande. En början är att undersöka hur regeringens konkreta politik förhåller sig till intressekonflikten mellan gruvnäringen och andra intressen. Ett tydligt exempel på detta är konflikten kring gruvetableringen i Rönnbäck i Storumans kommun, Västerbottens län. Enligt såväl regeringen själva som berörda samer kommer rennärigen att påverkas av etableringen (Näringsdepartementet 2013) Likaså kommer tidigare oexploaterad mark att gå om intet och friluftslivet påverkas. Trots detta har såväl regeringen som den ansvariga myndigheten, Bergsstaten, beslutat till fördel för gruvföretaget (Näringsdepartementet 2013). Regeringen sammanfattar beslutet på följande vis:

Sammanfattningsvis kan det konstateras att samebyns verksamhet medför mindre negativ påverkan på det aktuella områdets ekologiska värden, samt med stor sannolikhet större positiv påverkan på kulturella värden, än vad en tilltänkt gruvverksamhet skulle göra. Det är emellertid otvivelaktigt att den tilltänkta gruvverksamheten skulle ge större samhällsekonomiskt positiva effekter och större möjligheter till ökad social välfärd än vad

pågående rennärning genererar i dag. Det bör i avvägningen även tillmätas vikt vid att *den planerade gruvverksamheten planeras under 27 år varefter marken kommer att efterbehandlas och återigen kunna tas i bruk för rennärningen. I ett långsiktigt perspektiv är gruvverksamheten att betrakta som en kortlivad insats* med potential att generera betydande samhällsekonomiska positiva effekter, *vilket är att betrakta som god hushållning med områdets resurser*. Vid en samlad bedömning av vilket intresse som ska ges företräde i de nu aktuella områdena finner regeringen mot bakgrund av vad som anförts ovan att företräde ska ges åt riksintresset för värdefulla ämnen eller material. (Näringsdepartementet 2013: 9-10, *min kursivering*).

I detta citat framkommer det att den slutgiltiga legitimeringen av regeringens gruvfrämjande politik grundar sig på två avgörande aspekter. Dels av en sammankoppling mellan långsiktig hushållning och tillväxt, dels på ett empiriskt faktapåstående. En utförlig genomgång av den empiriska delen ligger dock utanför denna undersöknings syfte utan vad som här är av intresse är själva begreppsanvändningen⁹.

För att förstå funktionen av regeringens användning av *långsiktig hushållning* krävs en förståelse för begreppets kontext. Långsiktig hushållnings-begreppet är hämtat från Miljöbalken. I lagtexten specificeras det att “företräde [ska] ges åt det eller de ändamål som på lämpligaste sätt främjar en långsiktig hushållning *med marken, vattnet och den fysiska miljön i övrigt*” (Miljöbalken 3 kap., *min kursivering*). Mineralstrategin har dock valt att utelämna specificeringen att det är marken, vattnet och den fysiska miljön som ska hushållas med. De ändamål som Miljöbalken hänvisar till är de riksintressen bestående av ekologiskt känslig och oexploaterad mark, värdefulla kulturmiljöer, friluftsliv, rennärning, mineralutvinning, industriell och energiproduktion, vattenförsörjning samt områden viktiga för totalförsvaret (Miljöbalken 3 kap.). Om begreppet används enligt ordboksdefinitionen är det alltså det av dessa riksintressen som bäst främjar långsiktig återhållsam förbrukning som ska ges företräde. Går det att dra några slutsatser om vilka intressen som innebär en återhållsam förbrukning av mark,

---

⁹ Kortfattat bygger legitimeringen av gruvdriften i Rönneback på en föreställning om att etableringen kommer vara en *kortlivad insats*. Dess påverkan på andra intressen sägs inte pågå mer än 27 år. Detta är dock en tvivelaktig slutsats. Först av allt är det vanligt inom gruvbranschen att nya tekniker och högre världsmarknadspriser gör tidigare olönsamma fyndigheter lönsamma (Malmberget och Kiruna är tydliga exempel på detta). Tidsangivelsen är således ytterst osäker. Vidare är det oavsett om verksamheten varar i 27 år eller längre inte givet att skadan på rennärningen blir lika kortvarig. Rennärningens karaktär (med renar som behöver betesmarker och vidareförandet av kunskap mellan generationer) gör att den berörda renskötseln med stor sannolikhet kommer att upphöra och inte kunna återupptas efter gruvans slut. Till sist är gruvors miljökonsekvenser inte kortvariga. Inte ens gruvföretagsorganisationen SveMin verkar dela denna uppfattning. De vill ha en övre gräns på kring 30 år för hur länge ett företag är ansvarigt för det område där en gruva lagts ner. Som Tomas From, SveMins vice vd, uttrycker det är det “orimligt att ett företag tar ansvaret i oändlig tid” (citerat i Müller 2012: 184). Det säger något väldigt precist om gruvornas miljörisker om en av de högst uppsatta inom gruvbranschen är rädda för att företag ska bli ansvariga i oändlig tid för de miljöskador gruvorna skapar. Enligt forskarna i tillämpad geologi Gunnar Fröberg och Lars Olof Höglund, är denna farhåga befogad då föroreningar i vatten som en konsekvens av gruvdrift riskerar att finns kvar i tusentals år (Fröberg & Höglund 2004: 4). Att gruvverksamheten dessutom är enormt energikrävande och släpper ut stora mängder koldioxid bidrar ytterligare till intrycket att verksamheten snarare är ohållbar (Müller 2013: 94ff, 131ff).

vatten och den fysiska miljön? Ekologiskt känslig och oexploaterad mark, värdefulla kulturmiljöer, friluftsliv och rennäring tycks först och främst vara intressen som har en långsiktig karaktär och som, även om de inte alltid är planmässiga, innebär en återhållsam förbrukning av mark, vatten och miljö. När det gäller industriell produktion och energiproduktion samt totalförsvaret är det mer oklart om de innebär återhållsam förbrukning. Det är möjligt att föreställa sig situationer där de både är och inte är förenliga med långsiktig hushållning. Till sist är det inte troligt att en expansiv gruvindustri kommer vara återhållsam i sin förbrukning. Tvärtom är den energikrävande, miljöfarlig och baserad på utvinningen av icke-förnyelsebara råvaror (Fröberg & Höglund 2004: 4; Müller 2012: 136f).

Utifrån diskrepansen mellan läsningen av Miljöbalken och regeringens användning framstår *långsiktig hushållning* som en, med Laclau och Mouffes ord, *tom signifikant*. Genom att hävda att "effekterna på sysselsättningen och den ekonomiska tillväxten måste tillmätas stor betydelse." (prop. 1985/86:3 s. 151 f., citerat i Näringsdepartementet 2013: 8) knyter regeringen begreppet till ekonomisk tillväxt på ett sätt som inte är givet utifrån Miljöbalken. Användningen av *långsiktig hushållning* tycks alltså, i mineralstrategin och i regeringens konkreta politik, fylla en ideologisk funktion. Den legitimerar de intressen som gruvnäringen har genom en väldigt specifik definition där ekonomiska aspekter lyfts in på bekostnad av hänsynstagande till miljö och ursprungsbefolkning.

Sammanfattningsvis kan mineralstrategins förhållande till de intressekonflikter som uppkommer i samband med gruvdrift beskrivas som ytterst ensidiga. Trots att frågan kring vilket intresse som ska ges företräde till synes lämnas öppen är mineralnäringens behov aldrig ifrågasatta. Den verklighetsbeskrivning som ligger latent i texten framställer gruvnäringen som något naturligt och nödvändigt medan andra intressen förminskas och beskrivs som teknikaliteter. Detta visas också genom regeringens konkreta handlingar som genom att knyta begreppet långsiktig hushållning till ekonomisk tillväxt syftar till att legitimera den politik som förespråkar miljöfarlig gruvverksamhet framför miljö- och ursprungsbefolkningsvärden.

6.1.2 Ekonomi

Texten: Tillväxtbegreppet är ett centralt i *Sveriges mineralstrategi*. Men även om *tillväxt* används hela 96 gånger i texten saknas en klar definition av begreppet. I forskningsöversikten redogjordes för olika sätt att se på tillväxt och vid en jämförelse med dessa står det klart begreppet ges både en deskriptiv och normativ betydelse i texten. Tillväxt kännetecknar således den årliga ökningen av BNP (eller motsvarande på global, landstings- eller kommunnivå). Dock har begreppet också, som presenterats i forskningsöversikten, även en normativ, och betydligt mer komplex, dimension. Kort sammanfattat kan tillväxt framställas kritiskt, positivt med reservationer eller reservationslöst. Någon medvetenhet om eller erkännande av dessa positioner återfinns inte i texten. Utifrån strategin som helhet går det emellertid att finna tydliga koppling till idén om hållbar eller grön tillväxt

(exempelvis Regeringen 2013: 15, 35). Samtidigt står, som visats i analysen av aktörmotsättningar, det ekonomiska intresset i hög grad över andra intressen. Detta bidrar till intrycket av att även det reservationslösa förhållandet, där tillväxt ses som något entydigt positivt och oproblematiskt, är närvarande i texten.

Då texten som analyseras är en mineralstrategi, relateras naturligtvis tillväxtbegreppet till gruvnäringen. Det är framför allt två aspekter som framhålls. För det första är gruvdriften primärt lokaliserad till landsbygden och skapar således tillväxt i delar av Sverige som brottas med utflyttning och minskat skatteunderlag (Regeringen 2013: 8). För det andra är “[m]ineraler och metaller [...] avgörande för och bygger det moderna samhället” (Regeringen 2013: 8). Tillväxt och gruvverksamhet ses på så sätt som nära sammanlänkade.

Textens verklighet: Under den manifesta ytan av tillväxt som ett apolitiskt mått på ekonomisk aktivitet, framkommer i mineralstrategin en verklighetssyn där tillväxten tas för given och där den är det överordnade värdet som allt annat underordnas. Den primära anledningen till andra värdens uppfyllande är alltså att de gynnar tillväxten. Denna relation mellan gruvnäringens tillväxtskapande och andra samhällsfrågor tar sig många olika former men ger alltid indirekt en bild av tillväxten som något naturligt och nödvändigt. Ett exempel är att regeringen vill utforma enskilda delar av utbildningsväsendet så att företagets efterfråga på kompetent arbetskraft kan säkerställas (Regeringen 2013: 37, 39-43). Att Skolverket har fått i uppdrag att öka elevers intresse för naturvetenskap och tekniska således förstås som ett sätt att trygga tillväxten¹⁰. Även andra samhällsområden kopplats till mineralnäringen tillväxt. Då “[g]ruvnäringens expansion är av strategisk betydelse för tillväxten” (Regeringen 2013: 29f) men “[b]efolkningsunderlaget är litet [...] [vilket] leder bl.a. till sämre matchning på arbetsmarknaden, högre kostnader för individer och företag och sämre service” (Regeringen 2013: 29) måste “kommuners resurser tas i anspråk under en längre tid för att hantera de beslut och åtgärder som behövs. Dessutom ställs kommunerna inför krav på bland annat nya bostäder och utökad kommunal service och infrastruktur” (Regeringen 2013: 30). Slutsatsen är alltså att gruvkommuner måste avsätta stora resurser under en lång tid till bland annat bostadsbyggande, kommunal service och infrastruktursatsningar för att underlätta för gruvnäringen och i förlängningen regionens och nationens tillväxt. Det är dock inte endast kommunerna som ska underlätta för gruvnäringens tillväxt utan även ansvariga myndigheter. I mineralstrategin konstateras det att förkortade handläggningstider är en “högt prioriterad fråga för regeringen”(Regeringen 2013: 32). Kopplingen till tillväxten är tydlig eftersom de som ska utvärdera dessa åtgärder för att förkorta handläggningstiderna är myndigheten Tillväxtanalys (Regeringen 2013: 35).

---

10 Ett av mineralstrategins konkreta förslag handlar just om detta: “Aktörer med regionalt tillväxtansvar i samtliga län har på regeringen uppdrag etablerat regionala kompetensplattformar för samverkan inom kompetensförsörjning och utbildningsplanering på kort och lång sikt” (Regeringen 2013: 41).

Myndigheterna ska alltså effektivisera sitt arbete för att inte bromsa den tillväxtpotential som finns hos mineralnäringen¹¹.

Genom att relatera alla andra områden till tillväxten sker latent vad Alvesson & Deetz kallar för en *naturalisering* av tillväxten (Alvesson & Deetz 2000: 98). Istället för att vara vad det är, ett komplext värde med både för- och nackdelar, blir tillväxten en nödvändighet som inte ifrågasätts. Denna naturalisering får konsekvenser för hur i sin tur gruvnäringen behandlas. Eftersom tillväxten ses som något naturligt och då gruvnäringen anses vara en förutsättning för tillväxten överförs naturalisering även på den senare. Uttryck som att “[u]tvinning av malm och mineral har präglat den svenska historien och metallframställning har pågått i Sverige under 4000 år” (Regeringen 2013: 9) syftar till att framställa gruvnäringen som en naturlig del av samhället. Att mineralframställningen för 4000 år rimligtvis inte alls såg ut som den gör idag och att dess konsekvenser idag avsevärt skiljer sig åt är inget som lyfts fram. Om något ses som naturligt finns det helt enkelt inget utrymme för ifrågasättande. Ingen alternativ utveckling blir möjlig och den förda politiken kan legitimeras.

Tillväxten, och i förlängningen gruvnäringen, ses emellertid inte bara som något naturligt utan de intressen som gynnas ses som allmänna och universella. Gruvnäringen anses ha “stor betydelse för landets tillväxt och ekonomi” och bidra “till stärkt attraktionskraft” (Regeringen 2013: 8). Åtgärder för att främja gruvdriften, exempelvis kortare handläggningstider, framställs som nödvändiga (Regeringen 2013: 32ff) och de miljardinvesteringar som en gruvetablering innebär beskrivs som “mycket välkomna” i delar av Sverige där “stora investeringar lyst med sin frånvaro” (Regeringen 2013: Förord). Den *universalisering* av gruvintresset som latent framkommer genom mineralstrategins verklighetsbeskrivning skapar en bild av att tillväxten gynnar alla lika mycket samt döljer hur den fördelas och de konflikter som omgärdar den.

Kontexten: För att slutföra analysen av mineralstrategins syn på ekonomisk utveckling och tillväxt måste den samhälleliga kontexten tillfogas. Tillväxt beskrivs av regeringen som något naturligt, nödvändigt och entydigt positivt. Frågor som hur tillväxten fördelas, om det finns de som förlorar på den och vilka andra värden som påverkas av den ges inte utrymme. I den senaste tidens rapportering från gruvnäringen har dock andra verklighetsbeskrivningar förmedlats. I Malmberget och Kiruna rivs hela stadsdelar vilket har skapat en rad konflikter. Människor som ändå lever kvar tvingas sova till ljudet av explosioner och andas in bergsdamm från de regelbundna sprängningarna (Hedlund & Schröder 2007; Müller 2013: 84ff; samt dokumentären *Malmberget* 2013). Vid andra gruvor förgiftas sjöar, renbetesområden försvinner och ekologiskt värdefull natur exploateras (Nordmark 2013; Müller 2013: 37ff, 156ff). Samtidigt gör gruvföretagen stora vinster och betalar bara 0,05 procent i mineralskatt (Tidholm 2013: 60). Att hävda att tillväxten gynnar alla döljer de reella intressekonflikter som finns i gruvornas kölvatten. För

---

11 Ytterligare ett exempel på att tillväxtvärdet genomsyrar alla områden rör natur- och kulturmiljöer. Genom att främja dessa miljöer i gruvsamhällen kan gruvturism ha “potential att utvecklas som besöksnäring och bidra till att skapa tillväxt” (Regeringen 2013: 28).

det är inte troligt att en renskötande same gynnas av tillväxten på samma sätt som en VD för ett stort gruvföretag.

Alvesson & Deetz menar att en universalisering ofta innebär ett förnekande av andra möjligheter (Alvesson & Deetz 2000: 98). På kort sikt gynnas troligen många av gruvkommunernas invånare av gruvdriften. Det skapas arbetstillfällen, utflyttningen minskar, statliga infrastrukturinvesteringar görs etc. Dock får denna materiella relation effekten att ett tillfredsställande av gruvnäringens intressen också anses tillfredsställa andra samhällsgruppers intressen (jfr Alvesson & Deetz 2000: 98). Att en utveckling i någon mån gynnar en viss grupp innebär dock inte att det inte finns helt andra former av utveckling som i högre grad skulle gynna desamma (jfr Tidholm 2013: 56ff). Genom tillväxtideologins dominans utesluts dessa alternativa vägar. På lång sikt tycks tillväxten medföra stora konsekvenser för flertalet (Jackson 2011: 32f-34, 61ff). Regeringen menar dock att "en grön tillväxt utan tillgång till råvaror för grön teknologi är otänkbar" (Regeringen 2013: 8) och dessa råvaror sägs komma från mineralutvinningen. Men vad som snarare tycks vara otänkbar är en grön tillväxt i sig själv (Daly 1990: 1-2). För om en grön tillväxt kräver utvinning av ändliga naturresurser är frågan hur den kan vara hållbar?

För att sammanfatta hur *Sveriges mineralstrategi* behandlar ekonomiska frågor, tas tillväxten för givet, både som något nödvändigt och som något entydigt gott. Tillväxten ses som något naturligt och något som alla andra värden är underordnade. Likaså sker det en universalisering av tillväxten genom att framställa den som ett intresse som dels gynnar alla, dels gynnar alla på ett likvärdigt sätt. Det står dock klart vid en överblick av det samhälleliga sammanhanget att denna beskrivning av tillväxten är ideologisk. Tillväxten innebär många gånger effekter både för individer, för grupper och för samhället i stort. De naturaliseringar och universaliseringar som görs syftar således till att dölja detta faktum och legitimera de intressen som gynnas av den förda ekonomiska politiken.

6.1.3 Miljö

Texten: Frågor kring miljö och hållbar utveckling ges till synes stor betydelse i mineralstrategin och hållbarhetsbegreppet introduceras i likhet med tillväxtbegreppet redan i dess undertitel: "För ett hållbart nyttjande av Sveriges mineraltillgångar som skapar tillväxt i hela landet" (Regeringen 2013: framsidan). Hållbar utveckling är dock ett mångfacetterat begrepp och det framgår inte manifest i texten vilken definition som används. Enligt ekonomen Kenneth Hermele kan hållbar utveckling definieras *ekologiskt*, *starkt* eller *svagt* (Hermele 2002: 100ff). I mineralstrategin hänvisas det till Miljöbalken där hållbar utveckling beskrivs i termer av att försäkra nuvarande och kommande generationer en hälsosam och god miljö (Regeringen 2013: 18). Dock är det tydligt att det inte är en uteslutande ekologisk definition som används i texten. I dokumentet presenteras "[f]em strategiska områden för långsiktig hållbar mineralanvändning" (Regeringen 2013: 24) varav endast en delvis berör miljöfrågor.

Mineralstrategin knyter hållbarhetsbegrepp upprepade gånger till tillväxt. I texten hänvisas det till EU-strategin *Europa 2020 - En strategi för smart och hållbar tillväxt för alla* där *hållbar tillväxt* ses som en självklar lösning på framtidens problem. Regeringen framhåller vidare att hållbar utveckling “ska vara företagsdriven” men att företagen uppmuntras “att följa OECD:s riktlinjer för multinationella företag, FN:s vägledande principer för företag och mänskliga rättigheter samt FN:s Global Compact” (Regeringen 2013: 24). På liknande sätt poängteras det att ett “innovationsklimat som står sig på lång sikt i en tuff global konkurrens är avgörande för att Sverige, tillsammans med andra länder, [*sic!*] bidra till innovativa och hållbara lösningar på globala samhällsutmaningar” (Regeringen 2013: 21).

Textens verklighet: Sveriges mineralstrategi presenterar latent en syn på verkligheten där en av grundpremisserna är att gruvnäringen kan vara hållbar. Hållbar utveckling framställs som en naturlig del av gruvnäringen, något som i viss mån redan genomförts. Denna *naturalisering* av gruvnäringens hållbara karaktär är tydlig när det internationella perspektivet förs fram. Här framhålls det att “Sverige och svenska företag kan bidra till utveckling och god förvaltning av mineralresurserna i utvecklingsländer” genom att det i en kartläggning “kan inkluderas hur svenska *erfarenheter av en hållbar gruv- och mineralnäring* kan bidra till att stärka förvaltningspraxisen” (Regeringen 2013: 46, *min kursivering*). I detta citat konstateras det alltså att Sverige har nyttiga erfarenheten av en hållbar gruvnäring. Det kan tyckas oproblemiskt då Sverige trots allt sägs ligga i framkanten på många miljöområden. Skärskådar man citatet är det dock tydligt att Sverige, enligt regeringens synsätt, har en hållbar gruvindustri.

Hållbar utveckling är i mineralstrategin lika mycket en ekonomisk fråga som en miljöfråga eller en social fråga. Själva faktumet att gruvdrift rör ändliga resurser och således inte i strikt mening kan vara ekologiskt hållbar innebär att regeringens användning av hållbarhetsbegreppet måste vara svag (jfr Hermele 2002: 100ff). En försämrad miljö kan alltså kompenseras av en stark ekonomisk utveckling. Även med en svag definition av hållbarhet framstår regeringens begreppsanvändning emellertid som ideologisk. I texten hävdas det att vi måste “mobilisera efterfrågan” (Regeringen 2013: 15) och att en “[f]allande efterfråga på metall och mineraler” (Regeringen 2013: 23) är ett av de största hoten. Utifrån ett hållbarhetsperspektiv kan detta dock ifrågasättas. Det är en sak om mineralutvinning är nödvändig för skapandet av grön teknologi (jfr Regeringen 2013: 8) men det är en helt annan sak om en efterfrågeminskning är ett stort hot och om efterfrågan måste mobiliseras. Det är helt enkelt inte förenligt med någon rimlig betydelse av hållbarhet att ändliga resurser ska utvinnas för att tillfredsställa en efterfråga som är skapad enkom för att generera tillväxt. Texten använder således hållbarhetsbegreppet trots att det står i konflikt med andra delar av texten. Utifrån teorin om *instrumentell begreppsanvändning* är det tydligt att det primära syftet med att använda hållbarhetsbegreppet är att legitimera den förda politiken. Genom att kategorisera gruvindustrin som hållbar döljs kritiken gällande näringens ohållbara karaktär.

Kontexten: I mineralstrategin *universaliseras* intresset av en hållbar utveckling (Alvesson & Deetz 2000: 99). Alla antas gynnas. Men huruvida detta är fallet eller inte är beroende av vilken definition av hållbarhet som används. Om hållbarhet betyder ekonomisk tillväxt, som det i många fall gör i texten, är uppfyllandet av begreppet inte ett universellt intresse utan gynnar vissa samhällsgrupper mer än andra. Visst används mineraler av alla medborgare i ett modernt samhälle men det finns en diskrepans mellan var de stora ekonomiska vinsterna tar vägen och vilka som får leva med de stora miljökonsekvenserna (jfr Müller 2013; Tidholm 2013).

De tankegångar om hållbar utveckling som återfinns i mineralstrategin måste sättas i ett större sammanhang. Vilken samhällelig funktion fyller användningen av begreppet? Att betona de ekonomiska aspekterna av hållbarhetsbegreppet och samtidigt hävda att miljömålen realiserande ska vara företagsdriven säger något ytterst specifikt om hur miljöfrågorna egentligen värderas av regeringen. Det visar på ett synsätt där företagens intressen ges företräde före miljö och sociala aspekter. Hållbarhetsbegreppet blir i detta sammanhang ett sätt att dölja faktumet att mineralstrategin i många avseenden står i motsats till en rimligare definition av hållbar utveckling. Detta är begreppets ideologiska funktion i texten.

Sammanfattningsvis fyller hållbarhetsbegreppet en ideologisk funktion i mineralstrategin. Genom att använda begreppet i en specifik betydelse som starkt fokuserar på ekonomiska aspekter kan gruvnäringens negativa miljökonsekvenser döljas. Texten syftar på så sätt, genom naturalisering, universalisering och instrumentell begreppsanvändning, till att legitimera näringens intressen och den förda politik som gynnar desamma.

6.2 Socialdemokraternas strategiprogram

Socialdemokratiska arbetarpartiet har från mitten av 1900-talet fram till millenniumskiftet varit det enskilt viktigaste partiet i Sverige. En analys av Socialdemokraternas mineralpolitik ger således inte endast en bild av oppositionen till den nuvarande regeringen utan också en inblick i hur den historiskt främsta regeringsbildaren idag förhåller sig till gruvfrågan. Rapporten *Strategisk samverkan för gruvnäringen* (2012) är till viss del begränsad till sin karaktär. På grund av att texten kronologiskt är producerad först av det analyserade materialet samt att resurserna hos ett enskilt parti inte kan jämföras med en regering eller en företagssammanslutning är det naturligt att dokumentet inte är heltäckande. Med det sagt är det min uppfattning att utelämnade frågor och konflikter också säger något viktigt om en ideologisk text. Vad som utelämnats medvetet (eller omedvetet) och vad som inte finns med på grund av textens praktiska omständigheter är dock svårt att avgöra. Den tolkande analysen måste därför ständigt gå balansgång mellan dessa två aspekter.

6.2.1 Aktörsmotsättningar

Texten: Socialdemokraternas mineralstrategi saknar till stora delar manifesta uttryck för de aktörsmotsättningar som existerar i relation till mineralnäringen. I dokumentet presenteras ett antal utmaningar som gruvnäringen och gruvsamhällena står inför. Dessa berör allt ifrån klimatförändringar och bostadsbrist till lång tillståndsgivning och stort rekryteringsbehov (Socialdemokraterna 2012: 6; 14). I texten diskuteras endast en utmaning som kan kategoriseras som en aktörsmotsättning: den negativa påverkan på fastigheter som gruvnäringen i området medför i kommuner som exempelvis Malmberget (Socialdemokraterna 2012: 14, 28). Andra konflikter är osynliga, så även i den statistik om den svenska gruvnäringen som presenteras (Socialdemokraterna 2012: 20). Då den manifesta delen av strategin till stor del utelämnar problemen kring aktörsmotsättningar krävs en analys av textens latenta delar för att förstå hur dokumentet förhåller sig till frågan.

Textens verklighet: Tystnaden kring andra aktörers motsatta intressen ger en intressant bild av textens verklighet. Terry Eagleton menar att just exklusionen av konkurrerande tankesätt är en av ideologins främsta metoder för att skapa legitimitet (Eagleton 2007: 5f). Detta blir speciellt markant vid en snabb sökning av vilka, till aktörsmotsättningar relaterade, nyckelord som förekommer i dokumentet. Ordet *rennäring* (samt relaterade ord som exempelvis *samer*) används inte en enda gång i texten. Inte heller orden *turistnäring* eller *oexploaterad/oförstörd miljö* återfinns och ordet *markägare* nämns endast i förbifarten (Socialdemokraterna 2012). De sistnämnda två orden ges vid ett tillfälle utrymme i en annan formulering då det anses vara viktigt att företagen agerar ansvarsfullt ”eftersom utvinningsverksamheten är känslig ur miljösynpunkt och därför att prospektering oftast sker på annans mark” (Socialdemokraterna 2012: 25). Den verklighet som här framkommer är dock inte en där konflikterna erkänns. Istället naturaliseras gruvintresset. Det är viktigt att gruvverksamheten tar hänsyn till miljön och markägare men det ifrågasätts aldrig huruvida näringen verkligen ska ges företräde.

Den enda aktörsmotsättning som texten i praktiken erkänner är då människors bostäder hamnar på rasriskområden och tvingas evakueras. Konflikten är talande för dokumentets latenta verklighetsbeskrivning. Socialdemokraterna beskriver konflikten på följande vis:

En annan problematik är att de hyresgäster som måste flytta från sina lägenheter när gruvproduktionen expanderar ofta hamnar i nyproduktion med avsevärd dyrare hyreskostnader än tidigare. (Socialdemokraterna 2012: 28)

I framställningen finns inga alternativ. Naturaliseringsbegreppet blir således här återigen användbart. Då en expansion av gruvdriften ses som naturlig och nödvändig exkluderas andra sätt att lösa aktörsmotsättningen än att driften fortsätter och de drabbade blir ersatta. Att fastigheterna inte rivs och de boende kan bo kvar finns inte som ett alternativ.

Problematiken kring tvångsflyttning har en ytterligare dimension. Aktörmotsättningen kan beskrivas utifrån, vad Habermas kallar, *instrumentell argumentering*. De politiska aspekterna av de många konflikter som finns i relation till gruvnäringen existerar inte på samma sätt när det gäller rivning av bostäder. Visserligen finns det ett motstånd men frågan rör snarare vilken ersättning som ska utgå än större etiska och politiska konfliktlinjer. I jämförelse med, de många gånger olösliga, konflikterna mellan gruvnäringen och värdena av oexploaterad miljö och rennärning framstår bostadsproblematiken som en teknisk fråga som snarare bör lösas av byråkrater än av politiska företrädare.

Även om det inte uttrycks explicit är det tydligt att det är gruvnäringens intresse som intar en privilegierad position i textens verklighetsbeskrivning. Detta framgår inte minst utifrån vilka aktörer som föreslås vara delaktiga vid utvecklingen av gruvnäringen. Socialdemokraterna menar att det framför allt är Tillväxtverket och SGU som ska vara de myndigheter som “får ansvar för att driva en av regeringen och riksdag beslutat samlad strategi för att utveckla gruvnäringen (Socialdemokraterna 2013: 14). Det är talande att det är just dessa myndigheter som ska vara högst ansvariga. Tillväxtverkets syfte är att underlätta för “förnyelse i företag och regioner” och att göra “det enklare för företag” (Tillväxtverket 2013) medan SGU har som en av sina viktigaste uppdrag att “ta fram den geologiska information som samhället, dvs. företag, organisationer, myndigheter m.fl., behöver” (SGU 2013). Om gruvetableringar hade erkänts som konfliktartade och om de aktörmotsättningar som existerar hade varit en del av textens manifesta och latent uttryck hade inte bara Tillväxtverket och SGU haft en given plats utan också myndigheter så som Naturvårdsverket och Sametinget.

Kontexten: Genom att relatera till den samhälleliga kontext som omgärdar gruvnäringen synliggörs den ensidiga framställning som återfinns i *Strategisk samverkan för gruvnäringen*. I realiteten finns reella aktörmotsättningar och intressekonflikter i relation till gruvnäringen som inte har en tekniska eller administrativa lösningar, utan som är politiska. Den planerade gruvetableringen i Kallak, utanför Jokkmokk, är ett tydligt exempel på detta. Enligt Sametinget kommer en gruvverksamhet innebära slutet för den rennärning som finns i området (Sametinget 2013). Likaså motsätter sig miljöorganisationer och turistaktörer exploateringen eftersom känslig, oexploaterad natur kommer att gå om intet (Svenska turistföreningen 2013, Urbergsgruppen 2013). Socialdemokraternas lösning är att utvinningsverksamheten ska “ske på ett hållbart sätt som skapar acceptans och förtroende hos allmänheten”(2012: 10). Det står dock klart att även om gruvnäringen skulle kunna vara hållbar upphör inte intressekonflikterna då konflikten berör rätten att använda av en geografiskt specifik landyta.

Den ideologiska funktion som detta förnekande av aktörmotsättningar har är att legitimera gruvintresset och den politik som gynnas detsamma. Med andra ord, om motsatta intressen inte erkänns blir gruvnäringen oproblematiserad. Det politiska samtalet kommer således begränsas till att handla om vem som är beredd att tillsätta mest resurser för att gynna mineralindustrin istället för vem som bäst förmår att lösa de svåra konflikter som uppstår som en följd av näringen.

Sammanfattningsvis innehar de aktörmotsättningar som finns i relation till gruvnäring en liten plats i Socialdemokraternas mineralstrategi. Den enda konflikt som ges utrymme är den som uppkommer när boende tvingas flytta för att deras bostäder hamnat på rasriskområden. Denna konflikt beskrivs dock inte i politiska termer utan framställs som en teknisk och apolitisk fråga. Gruvnäringens intresse är således det enda som är representerat i texten och det naturaliseras genomgående. Samtidigt som näringen ses som naturlig osynliggörs andra intressen som står i motsättning till gruvdriften. Genom denna exklusion kan gruvintresset och den politik som förespråkar detsamma legitimeras och de konflikter som finns i relation till konkurrerade intressen kan döljas.

6.2.2 Ekonomi

Texten: Mer än något annat är Socialdemokraternas rapport *Strategisk samverkan för gruvnäringen* en text om ekonomi. Gruvnäringen beskrivs som en strategiskt viktig framtidsbransch ”som är på stark frammarsch i Sverige och som har ytterligare stor utvecklingspotential” (Socialdemokraterna 2012: 3). Expansionen av gruvnäringen anses vara ”dubbelt glädjande” (Socialdemokraterna 2012: 4) eftersom den genererar intäkter och skapar arbetstillfällen ”i områden som traditionell har haft problem med sysselsättningsgraden” (Socialdemokraterna 2012: 4). Det står klart att *tillväxt* är ett centralt begrepp i texten. Även om tillväxtbegreppet varken problematiseras eller definieras är det tydligt att det används i sin traditionella betydelse av BNP-ökning samt att det endast har positiva konnotationer. Sverige sägs ha ”uppvisat tillväxtsiffror och öknings av produktiviteten som många andra länder bara kan drömma om” (Socialdemokraterna 2012: 12). I dessa citat ses tillväxt reservationslöst som något gott (jfr *Forskningsöversikten*). I texten knyts gruvnäringen och tillväxten hårt till varandra. Mineralnäringen och besläktad industri beskrivs som “av stor betydelse för [...] den ekonomiska tillväxten och exportnettot” (Socialdemokraterna 2012: 19) och förhoppningen är att “de gruvor som finns eller som kommer att starta, [kan] fungera som en tillväxtmotor” (Socialdemokraterna 2012: 27). En strategisk samverkan sägs vara nödvändig för att Sverige ska behålla sin konkurrenskraft då globaliseringen skapat “en ny tillväxtpolitisk spelplan” (Socialdemokraterna 2012: 12).

Textens verklighet: Den verklighet som framkommer i texten är en där gruvnäringen och tillväxten ses som naturliga och nödvändiga. Funktionen som *naturaliseringar* har är att ideologiskt skapa legitimitet för en viss ståndpunkt eller intresse genom att beskriva det som naturligt och nödvändigt (Alvesson & Deetz 2000: 98). I *Strategisk samverkan för gruvnäringen* naturaliseras såväl gruvnäringen som tillväxten återkommande. Mineralnäringen beskrivs som en naturlig del av samhället: “I tusen år har malmen och gruvorna i Bergslagen, Västerbotten och Norrbotten varit en grund för Sveriges utveckling” (Socialdemokraterna 2012: 18). Genom poängterandet av näringens tusenåriga tradition skapas latent en föreställning att den är en nödvändig del av samhället som

inte kan ifrågasättas. På ett liknande sätt förutsätts en fortsatt tillväxt av näringen genom formuleringar där ordet *expansion* används som något förutbestämt och givet. En mineralstrategi sägs till exempel vara nödvändig "för att åstadkomma en sammanhållen satsning på att snabbt skapa bättre förutsättningar för gruvnäringens *expansion*" (Socialdemokraterna 2012: 8, *min kursivering*).

Gruvnäringen naturaliseras inte bara utan dess intresse *universaliseras* också. Att antalet prospekteringar har ökat anses skapa "framtidstro, utvecklingsmöjligheter och skatteunderlag till många av de regioner som tidigare brottats med utflyttning och avfolkning" (Socialdemokraterna 2012: 24). Genom generella formuleringar om att "[m]almen har gett stora exportinkomster och starkt bidragit till Sveriges välfärd" (Socialdemokraterna 2012: 18), beskrivs intresset av gruvverksamheten som allmänt. Om inga negativa sidor lyfts fram, samtidigt som näringen sägs gynna Sveriges välfärd, skapas ett intryck av att intresset är universellt positivt för alla svenskar. En liknande universaliserande framställning görs i relation till regional och lokal utveckling. Gruvnäringen ses som mycket viktig för "regional och lokal ekonomi, för exportinkomster och för regional utveckling" (Socialdemokraterna 2012: 19). Termerna hålls återigen generella och för vem utvecklingen sker diskuteras inte.

Det finns inga alternativa vägar än tillväxtens och alla åtgärder såsom "infrastruktur, kortare ledtider för provning av tillstånd, mer utbildning och förbättrade forskningsresurser" (Socialdemokraterna 2012: 4) riktar sig till att säkerhetsställa den fortsatta expansionen. Om andra värden prioriteras är det för att de i slutändan genererar en starkare gruvnäring och en högre tillväxt. Socialdemokraterna skriver:

För att människor ska kunna ta de jobb som nu växer fram krävs en väl fungerande infrastruktur och logistik. Bostäder är grundläggande, liksom el- och vatten är, barnomsorg, skolor, vårdcentraler, fritidsaktiviteter och kulturutbud. Mångfald och jämlika levnadsförhållanden är andra kännetecken på attraktiva samhällen. Fler, inte minst kvinnor och ungdomar, måste attraheras att vilja arbeta inom gruvnäringen och bosätta sig i gruvnära samhällen. (Socialdemokraterna 2012: 5)

Infrastruktur, välfärd och jämlikhet är alltså av stor vikt för att skapa attraktiva samhällen så att gruvnäringens behov av arbetskraft kan tryggas. Återigen sätts gruvnäringens intresse främst och genom formuleringar om det nödvändiga i att lösa dess utmaningar skapas en bild av gruvnäringen som något nödvändigt och självklart.

En intressant aspekt av strategin är att tillväxten inte endast är något som rör det egna landets intressen utan som också beskrivs i termer av transnationellt ansvar för tillväxt inom EU. Gruvnäringens potential gör att "Sverige har [...] ett ansvar för att bidra till hela EU:s tillväxt genom den dynamik och de innovativa möjligheter som den samlade kompetensen erbjuder" (Socialdemokraterna 2012: 7). En alternativ utveckling där gruvnäringen inte expanderas är således inte något som Sverige själva kan bestämma över eftersom Sverige som land har en skyldighet gentemot EU att skapa tillväxt.

Kontexten: Ställt i relation till den samhälleliga kontexten framstår förhållandet till gruvindustrin och tillväxten som återfinns i Socialdemokraternas mineralstrategi som tydligt ideologiska. Såväl gruvnäringen som tillväxten framställs som något naturligt, nödvändigt och som gynnar samtliga samhällsmedborgare. Detta trots att verkligheten visar på en annan bild. Gruvnäringen är i själva verket en energikrävande och miljöfarlig verksamhet som bygger på exploatering av ändliga naturresurser och som medför betydande risker för de boende nära gruvutvinning (Fröberg & Höglund 2004: 4; Müller 2013: 37ff, 156ff). Bilden är således inte så entydig som Socialdemokraternas rapport gör gällande. Just utelämnandet av gruvnäringens problematiska sidor syftar till att skapa legitimitet för den politik som förespråkar industrins intressen. Liknande legitimering sker också i relation till tillväxtbegreppet. Genom att tillväxten till stor del är den givna utgångspunkten för de ekonomiska delarna av texten döljs, med hjälp av naturaliserande och universaliserande formuleringar, konsekvenserna för miljö och människor som en konstant ekonomisk tillväxt har. Exempelvis har “uppskattningsvis 60 procent av världens ekosystemtjänster [...] försämrats eller överutnyttjats sedan mitten på 1900-talet (Jackson 2011: 32).

För att sammanfatta är en fortsatt utveckling med en växande gruvnäring och en stark ekonomisk tillväxt en given utgångspunkt för Socialdemokraternas mineralstrategi. De placeras högst i värdehierarkin och andra värden sätts alltid i relation till dem. Såväl tillväxten och gruvnäringen naturaliseras dessutom genomgående och dess intressen framställs som allmänna och universella. Sammantaget är texten genomgående ideologisk och syftar till att legitimera gruvnäringen och tillväxten.

6.2.3 Miljö

Texten: Socialdemokraternas mineralstrategi relaterar endast delvis till miljöfrågor. Av det som är manifest i texten är det framför allt två aspekter som betonas. För det första anses att “det är bekymmersamt att tillståndshandläggningen tenderar att dra ut under mycket lång tid” (Socialdemokraterna 2012: 6). En av de viktigaste frågorna är alltså att minska tiden det tar för miljöprövningen av nya gruvor. För det andra lyfts företagets roll för miljöarbetet fram. I texten framkommer det att allt inte kan regleras i lag utan att ansvaret till stor del måste falla på företagen (Socialdemokraterna 2012: 25f). De etiska riktlinjer för företagets miljöarbete som den svenska företagssammanslutningen SveMin har tagit fram anses i mångt och mycket vara tillräckliga för att god hänsyn till miljön ska tas.

Begreppet *hållbar utveckling* är viktig i texten men det används utan att klart definieras. Det anses att “våra naturtillgångar ska användas på ett långsiktigt, stabilt och hållbart sätt” (Socialdemokraterna 2012: 25) och att detta är viktigt för att skapa “acceptans och förtroende hos allmänhet och intressenter” (Socialdemokraterna 2012: 26). Hållbarhetsbegreppet fungerar således som ett ospecifikt övergripande mål som verksamheten ska uppfylla.

Textens verklighet: Frågan om effektivitet i tillståndsprövningen ges betydande plats i texten och visar på intressanta delar av textens verklighetssyn. Till synes handlar avsnittet om miljö men vid en närmare läsning är effektiviteten relaterad till ekonomiska faktorer. Detta framkommer med extra tydlighet i sammanfattningen av rapporten där miljöriskerna med gruvverksamheten ges 25 ord medan problemen med långsam tillståndsgivning beskrivs med 147 ord (Socialdemokraterna 2012: 10). Naturligtvis säger siffror som dessa inte allt men faktum är att den alltför utdragna tillståndprocessen gång på gång tas upp som den viktigaste miljöfrågan (exempelvis Socialdemokraterna 2012: 6, 10, 33-36). Betoningen av problemen kring långsam tillståndsgivning och den exklusion av en djupare diskussion om miljökonsekvenserna bidrar till den bild som konstaterats i avsnittet om aktörsmotsättningar. Texten tar därigenom tydligt ställning för de ekonomiska värdena av gruvdrift och tillväxt framför de miljövärden som står på spel när en gruva ska etableras.

Latent i texten framkommer också ett sätt att betrakta miljöfrågorna som anknyter till Habermas idé om *teknisk argumentering* (jfr Alvesson & Deetz 2000: 100). Hållbar utveckling kan förverkligas genom att råvaror produceras “med de bästa metoderna” (Socialdemokraterna 2012: 34) och de utmaningar som finns för gruvnäringen, såsom klimatpåverkan och växande energibehov, anses vara “beroende av innovationer” (Socialdemokraterna 2012: 6). På detta sätt framställs stora etiska problem med människans negativa miljöpåverkan och om hur framtida hållbara samhällen ska kunna förverkligas som tekniska frågor. Med andra ord, frågor som på så sätt kan lösas genom nya innovationer och rationella tekniska metoder.

Som berörts tidigare framförs ingen konkret definition av *hållbarhetsbegreppet*. Dock är det, vid en nära läsning, tydligt att begreppets primära funktion är att legitimera gruvnäringen. Socialdemokraterna skriver: “För att våra naturtillgångar ska användas på ett långsiktigt, stabilt och hållbart sätt krävs att utvecklingen sker inom ramen för en sammanhållen strategi” (Socialdemokraterna 2012: 25) och att “utvinningsverksamhet kan ske på ett hållbart sätt som skapar acceptans och förtroende hos allmänheten” (Socialdemokraterna 2012: 10). I citaten framstår hållbar utveckling som något som är självklart förenligt med en mineralverksamhet. För att detta ska vara en rimlig slutsats krävs en mycket specifik definition av begreppet där stora ekonomiska vinster kan väga upp allvarliga miljökonsekvenser. Genom att främst definieras latent i texten och genom att hållbarhetsbegreppets extension ökas så att även gruvnäringen kan sägas vara hållbar fyller begreppet en legitimerande funktion i strategin. Den *instrumentella begreppsanvändningen* som görs är således ideologisk i bemärkelsen att den legitimerar gruvnäringen och den politik som förespråkar densamma genom att dölja en av de mest problematiska aspekterna med gruvnäringen, det vill säga dess ohållbara karaktär och de allvarliga miljökonsekvenser den för med sig.

Kontexten: Hur miljöfrågorna framställs i texten och den bild av verkligheten som förmedlas måste förstås utifrån den samhälleliga kontexten. De marknadsmekanismer och företagslösningar som presenteras i Socialdemokraternas mineralstrategi kan ses som en del av det liberala synsätt som

har präglat miljösamtalet där EU:s handel med utsläppsrätter står som främsta exempel (jfr Bailey & Maresh 2009). Marknaden antas vara lösningen och företagets intressen ses ofta som primära. Andra intressen kan uppfyllas om de gynnar företagen eller åtminstone inte står i motsats till desamma. Hos Socialdemokraterna framkommer detta då miljöarbete exempelvis främst tycks vara motiverat för att en miljömässig omställning innebär konkurrensfördelar:

De företag som snabbast utvecklar ny teknik och ställer om kommer att ha stora fördelar och kommer att kunna öka sina marknadsandelar allt eftersom utsläppen orsakar högre och högre kostnader genom utsläppsrätter eller andra styrmedel. (Socialdemokraterna 2012: 34)

Marknadslösningar har dock visat sig vara problematiska inte bara för att skuldfrågan blir skev (marknaden som orsakat miljöproblemen är också den som framställs som bäst lämpad att lösa desamma) utan också för att de i praktiken inte gett tillräckligt positiva effekter (Eriksson 2013; Zetterberg *et al.* 2013).

I analysen av *textens verklighet* framgick det att gruvindustrin ses som något miljömässigt oproblematiskt i mineralstrategin. Detta förstärks ytterligare av den utvecklingsoptimism som förmedlas:

De flesta miljöproblem relaterade till svenska och andra europeiska gruvor rör som regel lakning från sulfidrika deponerade bergrester från gruvor som är mycket gamla eller nedlagda. Under senare hälften av 1980-talet och i början av 1990-talet utvecklades effektiva metoder för att avsluta deponier på ett säkert sätt. (Socialdemokraterna 2012: 33)

Denna optimism kan dock ifrågasättas. Förutom de ökade riskerna med företagskonkurser som de alltfler utländska aktörerna har bidragit till, med allt vad det innebär i form av misskött återställningsarbete, är gruvverksamheten en stor utsläppare av växthusgaser (Müller 2013: 94ff, 131ff). Detta är något som till och med Socialdemokraterna själva erkänner då de skriver att “[d]e största källorna för utsläpp av koldioxid i Sverige är stål- och järnmalmsproduktionen” (Socialdemokraterna 2012: 34).

Sammanfattningsvis berörs miljöfrågor i liten grad i Socialdemokraternas mineralstrategi. Det är framför allt i samband med en diskussion om tillståndsprocessen vid gruvetableringar som miljöfrågor tas upp men då utifrån ett ekonomiskt perspektiv. Ofta behandlas miljöproblem som en teknisk fråga vilket döljer dess politiska dimension och hjälper till att legitimera gruvnäringen. En sådan legitimering görs också genom en instrumentell begreppsanvändning av hållbar utveckling framställs mineralnäringen som något hållbart trots de många miljöproblem som den orsakar. Till sist knyter Socialdemokraterna lösningarna på miljöproblemen till marknaden. Att företagen gynnas av hållbar utveckling anses vara en viktig drivkraft för att genomföra den.

6.3 SveMins gruvrapport

Den tredje analysdelen består av en granskning av företagssammanslutningen SveMins rapport *Gruvnäringen - en tillväxtmotor för Sverige* (2012). SveMins dokumentet skiljer sig kvalitativt från regeringens och Socialdemokraternas texter. Detta främst för att SveMin är en arbetsgivarorganisation, med de specifika intressen som följer utav det. Många av de aspekter som är intressanta i föregående dokument är således relativt triviala och självklara i denna analys. Likaså är materialet i vissa avseende begränsat. Den främsta funktion analysen har är således istället att skapa en grund för jämförelse med det övriga materialet i analysens nästkommande del. Frågor som rör skillnader mellan de traditionella politiska aktörernas position jämfört med den som företagsägarna har kan på detta sätt utredas.

6.3.1 Aktörsmotsättningar

Texten: Beskrivningar av de aktörsmotsättningar som existerar i relation till gruvnäringen är ytterst knapphändiga i SveMins mineralstrategi. När de ändå berörs återfinns dessa i avsnittet *Etiska regler för SveMins medlemsföretag* förlagt i Appendix. Där konstateras det att företagen vid prospekteringsarbeten har “ett särskilt ansvar att aktivt kommunicera med markägare, myndigheter och övriga intressenter” (SveMin 2012: 39) och att “[f]öretaget ska bedriva allt prospekteringsarbete med omsorg om miljön och med respekt för berörda markägares intressen” (SveMin 2012: 39). Vidare anknyts implicit till Miljöbalkens formulering om *långsiktig hushållning* (Miljöbalken kap. 3) då SveMin skriver att “[f]öretaget ska verka för en bärkraftig utveckling samt en effektiv och långsiktigt balanserad hushållning med energi och naturresurser, med hänsyn till människor, ekonomi, miljö och samhället i övrigt” (SveMin 2012: 39).

Textens verklighet: Att gruvnäringens intresse tas för givet i texten är inte oväntat. Dess verksamhet ses som “en grundförutsättning för samhällsutveckling och höjd levnadsstandard” (SveMin 2012: 9) och *naturaliseras* genomgående i dokumentet. Det hör dock till en arbetsgivarorganisations uppgifter att agera på detta sätt. En intressantare aspekt hos den latent verklighetsbild som dokumentet förmedlar är exklusionen av de intressekonflikter som uppkommer i samband med gruvverksamhet. Förutom det talande faktumet att de endast uttryckligen tas upp i rapportens appendix är beskrivningarna ytterst vaga och ospecifika. Att det rör sig om reella konflikter förnekas i mångt och mycket. Konflikterna antas kunna lösas genom att företagen kommunicerar väl med exempelvis markägare (SveMin 2012: 29). Detta relaterar till Habermas begrepp *instrumentell argumentering* (Alvesson & Deetz 2000: 100). Denna tekniska argumentering ges, genom framställningen av konflikten som ett kommunikationsproblem, företräde framför en mer etisk problemuppfattning. Om motsättningarna kan lösas genom dialog representerar de inte politiska värdekonflikter på samma sätt som exempelvis när värdet av

gruvnäring ställs mot värdet av oexploaterad miljö eller livskraftig rennäring. Sättet att framställa motsättningarna döljer således de verkliga konflikterna och legitimerar på så sätt den gruvnäring som beskrivs som naturlig och nödvändig.

Kontexten: Vad innebär det egentligen att företagens prospekteringsarbete ska bedrivas med respekt för berörda markägares intressen? Om dessa intressen är att prospekteringsarbete inte ska utföras, hur ska denna respekt i så fall kunna uppnås? Det står, utifrån SveMins mineralstrategi, klart att alternativet att inte prospektera eller utvinna mineraler på en viss plats inte ses som en möjlighet. Således är respekten för markägare villkorad, det är endast när den inte hindrar företagens intressen som den är möjlig. Texten anknyter till Miljöbalken 3 kap. där det konstateras att det intresse som bäst främjar en *långsiktig hushållning* ska ges företräde (Miljöbalken 3 kap.). Genom att skriva att företaget ska verka för en långsiktigt balanserad hushållning (SveMin 2012: 39) görs två saker. Dels antas gruvnäringen vara förenlig med långsiktig hushållning, dels framställs det som att mineralverksamheten utgör långsiktig hushållning. I själva verket är dock gruvnäringen förenad med stora miljökonsekvenser (jfr Fröberg & Höglund 2004: 4; Müller 2012: 94ff, 131ff) och således inte förenlig med långsiktig hushållning.

Sammanfattningsvis innehåller dokumentet från SveMin i princip inga explicita beskrivningar av aktörmotsättningar i relation till gruvnäringen. Denna exklusion är intressant i sig eftersom den visar hur begränsad och ideologisk textens verklighetsbild är. I de få rader som berör intressekonflikter betonas dialog och respekt i prospekteringsarbetet. Detta verkar dock, vid en jämförelse med verkligheten, vara tomma ord, främst i syfte att legitimera näringen.

6.3.2 Ekonomi

Texten: Att de ekonomiska aspekterna av SveMins mineralstrategi är avgörande säger sig redan av dess titel *Gruvbranschen - en tillväxtmotor för Sverige*. SveMin skriver:

[D]en svenska gruvbranschen skulle kunna utvecklas till en av Sveriges främsta tillväxtbranscher och därmed bidra till fler arbetstillfällen, leda en stark teknikutveckling och lämna ett betydande bidrag till landets tillväxt och export. En sådan tillväxt skulle få många positiva direkta och indirekta följor för Sverige och EU. (SveMin 2012: 3)

Den tillväxt som branschen hoppas på anses således ge många positiva effekter, inte minst för sysselsättningen i glesbygden (SveMin 2012: 5). Av detta understryks också tillväxtbegreppets betydelse i texten. Begreppet återkommer både i bemärkelsen av ökad BNP och som växande verksamhet för gruvbranschen och gruvföretagen men ges utöver det inte någon precis definition. Vad som dock står klart är dess entydigt positiva innebörd.

Tillväxten är inte något som kommer med automatik utan är något som ska underlättas för och förverkligas. SveMin skriver att “[f]ör att förverkliga vår vision

de kommande 15 åren krävs en åtta till nio gånger högre tillväxttakt i branschen än under perioden 1995-2010” (SveMin 2012: 6).

Textens verklighet: I SveMins text *naturaliseras* gruvnäringen och tillväxten konsekvent (jfr Alvesson & Deetz 2000: 98). Framställningen av näringen som naturlig och nödvändig sker på ett flertal olika nivåer. Gruvindustrin och utvinningen av mineraler och metaller ses för det första som “en förutsättning för ökat välstånd” (SveMin 2012: 5) i vårt moderna samhälle och för det andra som “en grundförutsättning för samhällsutveckling och höjd levnadsstandard” (SveMin 2012: 9). Genom att koppla näringen till positiva värden som välfärd och samhällsutveckling skapas en bild av verksamheten som något livsnödvändigt. Naturalisering stannar dock inte vid välfärd utan även miljö beskrivs som beroende av utvinningen av mineraler eftersom “[m]etaller blir allt viktigare för nya och mer miljövänliga tekniker” (SveMin 2012: 9). Till sist görs en ännu starkare naturalisering då SveMin skriver att “[t]illgång till råvaror är en förutsättning för samhällslivet (SveMin 2012: 9). Genom att i nästa mening inkludera mineraler och metaller i dessa nödvändiga råvaror skapas en bild där gruvnäringen är en förutsättning för själva samhället i sig. Slutsatsen är att det inte är rimligt att ifrågasätta gruvverksamheten eftersom varken välfärd, samhällsutveckling, god miljö eller ens samhället i stort skulle vara möjligt utan utvinningen av mineraler. Denna verklighetsbeskrivning är starkt ideologisk och dess latenta syfte är att legitimera inte bara gruvnäringen utan också alla de åtgärder som gynnar densamma. Den underliggande logiken i argumenteringen är att om något är fundamentet för själva samhället måste dess intressen rimligtvis tillfredsställas.

En annan effekt, som textens starka koppling mellan gruvnäringen och välfärd har, är att framställa gruvföretagens intressen som universella. Denna *universalisering* (jfr Alvesson & Deetz 2000: 99) har funktionen att dölja de olika och ofta motsatta intressen som i själva verket finns i relation till gruvverksamheten (jfr exempelvis Samtinget 2013 och Svenska turistföreningen 2013). När det exempelvis hävdas att “en expansion av gruvnäringen skulle bidra till dessa produktionsregioners ökade välstånd” (SveMin 2012: 20) framställs det som att alla kommer tjäna på en gruvetablering. Att det finns de som förlorar på en mineralverksamhet samt att dess vinster fördelas ojämnt bortses ifrån.

Kontexten: Det sammanhang som gruvdriften befinner sig i är inte så entydigt som SveMin framställer det. När mineralnäringen naturaliseras exkluderas samtidigt alternativa verklighetsbeskrivningar. En liknande exkluderingsprocess sker också när den ekonomiska tillväxten och gruvintresset universaliseras. De intressen som inte gynnas av en mineralverksamhet döljs och konflikter bortses ifrån. Kontrasten mellan SveMins mineralstrategi och den samhälleliga kontexten är tydlig på ett antal punkter. För det första är, som visats i forskningsöversikten, inte tillväxten oproblematisk (Forsberg 2012: 25; Jackson 2011: 32). Att tillväxten ofta tar sig kvantitativa uttryck gör den många gånger ohållbar på grund av planetens begränsningar (Daly 1990: 1f). Koldioxidutsläpp ökar exempelvis många gånger linjärt med en ökad BNP (Hermele 2002: 124). Gruvindustrin är i detta fall inget undantag då dess verksamhet är tämligen energiintensiv och släpper ut stora

mängder koldioxid (Müller 2013: 131ff). En tillväxt i mineralnäringen kommer således leda till ökade problem med de mänskligt påverkade klimatförändringarna.

Det är inte heller fallet att gruvnäringens intressen kan betraktas som allmänna. För det första lokaliseras ofta verksamheten geografiskt på platser där samer bedriver rennäring (Tidholm 2013; Sametinget 2013). De samebyar vars möjlighet till rennäring upphör har rimligtvis inte samma intresse av en gruvetablering som företagets ledning och aktieägare. Det står också klart att såväl fördelarna som nackdelarna med verksamheten är ojämnt fördelade. Närboende kan till viss del få del av vinsterna i form av ökad sysselsättning och skatteunderlag i kommunen men det har samtidigt uppkommit många konflikter i samband med de många tvångsförflyttningar som har skett framför allt i Malmberget och Kiruna (jfr dokumentären *Malmberget* 2013; Müller 2013: 84ff).

För att sammanfatta analysen av de ekonomiska aspekterna i SveMins mineralstrategi beskrivs gruvnäringen och den ekonomiska tillväxten i allmänhet endast i positiva ordalag. Båda två naturaliseras såväl som universaliseras också genomgående. En genomgång av den samhälleliga kontexten visar dock att bilden inte är så entydig. Tillväxten och mineralnäringen medför betydande miljökonsekvenser och skapar en skev fördelning av dess vinster och förluster.

6.3.3 Miljö

Texten: I SveMins dokument är det framför allt två miljöaspekter som är manifesta. För det första konstateras det åtskilliga gånger att Sverige i jämförelse med andra länder har en miljövänlig gruvindustri (exempelvis SveMin 2012: 5, 9, 10, 12). Även om hållbarhetsbegreppet inte definieras hävdas det att ”Sverige har en hållbar mineralproduktion” (SveMin 2012: 11). Näringsens förtjänster för miljön betonas också då det konstateras att ”metaller blir allt viktigare för nya och mer miljövänliga tekniker” (SveMin 2012: 9). Bilden som målas upp är entydigt positiv och det sägs att alla branschens aktörer ”värnar om miljö- och arbetsmiljöfrågor, vilket gör att man idag ser ett slags växeldragande mellan gruvbolagen, utrustningstillverkare och entreprenörer för att driva utvecklingen framåt” (SveMin 2012: 11).

Den andra betydande delen i texten rör den tillståndshantering som sker före prospekteringar och vid gruvetableringar. SveMin menar att det råder för stor osäkerhet kring tiden för tillståndprocessen vilket försvårar investeringar och motarbetar den tillväxtpotential som gruvnäringen har (SveMin 2012: 31f). Lösningen är ”[e]n gemensam handlingsplan med berörda myndigheter för ökad disciplin och hastighet i tillståndshantering inom ramarna för befintlig miljölagstiftning” (SveMin 2012: 7). Detta för att snabba upp processen mellan ansökan och tillstånd.

Textens verklighet: Den syn på verkligheten som förmedlas i dokumentet är en där gruvnäringens konsekvenser för miljön ses som oproblematiska. Sverige anses ha ”en hållbar mineralproduktion från gruva till färdig metall” (SveMin 2012: 5). För att gruvnäringen ska kunna beskrivas som hållbar krävs dock att hållbarhetsbegreppet används i en mycket specifik betydelse. Det rör sig i själva

verket om, vad Kenneth Hermele kallar, en vidgad men svag definition av hållbarhet där ekonomisk utveckling kan kompensera för negativa miljökonsekvenser (Hermele 2002: 100f). Hur hållbarhetsbegreppet används i texten kan förstås utifrån begreppet *instrumentell begreppsanvändning* som synliggör hur begrepp ges en särskild definition för att gynna vissa intressen. I SveMins mineralstrategi skapar den latent mening som hållbar utveckling ges en bild av att gruvnäringen är ekologiskt hållbar. Då en tung kritik mot näringen baseras just på dess negativa konsekvenser för miljön fyller denna instrumentella begreppsanvändning en legitimerande funktion.

Hållbarhetsbegreppets ideologiska funktion förstärks ytterligare då texten diskuterar hur den växande mineralnäringen ska kunna kombineras med ”hållbar påverkan på klimat och miljö” (SveMin 2012: 10). Fyra avgörande saker måste till enligt SveMin:

Fortsatt prospektering med senaste teknik. Effektiv utvinning och produktion av råvaror genom ökad produktivitet, högre energieffektivitet och en infrastruktur som möjliggör utvinning av Sveriges mineraltillgångar. Effektiv användning av råvaror genom utveckling av produkter och ökad återvinning. (SveMin 2012: 10)

Åtgärderna som identifierats kan relateras till, vad Habermas kallar för, *teknisk argumentering* (jfr Alvesson & Deetz 2000: 100). Det är genom tekniska, inte politiska, lösningar som hållbar utveckling ska uppnås. Som redan konstaterats anses gruvnäringen vara förenlig med hållbarhet och dess genomförande är, enligt SveMin, en fråga om effektivitet i utvinning, produktion, energikonsumtion etc., det vill säga en teknisk fråga. Genom att dölja de politiska aspekterna som hållbarhetsbegreppet med nödvändighet inbegriper kan gruvnäringen därmed legitimeras.

Kontexten: Genom att framställa gruvnäringen som hållbar exkluderas de många miljökonsekvenser som den skapar (jfr Fröberg & Höglund 2004: 4; Hedlund & Schröder 2007; Hedlund & Schröder 2007). Vid en närmare läsning av texten framkommer dock en annan bild. SveMin skriver i sina etiska regler att:

Företaget ska arbeta aktivt till skydd för omgivande miljö och väga in miljöaspekterna i alla beslut som rör ett gruvprojekts hela livscykel [...] Åtgärderna ska vara baserade på en sammanvägning av vad som är miljömässigt motiverat, tekniskt möjligt och *ekonomiskt rimligt*” (SveMin 2012: 39, *min kursivering*).

Företagen behöver alltså endast aktivt skydda den omgivande miljön under förutsättning att detta är ekonomiskt rimligt. Vad denna rimlighet innebär framkommer dock inte i dokumentet. Ett liknande resonemang presenteras vid en intervju med SveMins ledning. Tomas From, vice vd på organisationen, hävdar att företag endast ska vara skyldiga att åtgärda miljöskador i 30 år efter att en gruva lagts ner eftersom det “orimligt att ett företag tar ansvaret i oändlig tid” (citerat i Müller 2012: 184). Dessa två exempel belyser två intressanta aspekter av SveMins

förhållande till miljöarbete. För det första står det klart att de inte själva tror att dess verksamhet är ekologiskt hållbar eftersom de vid upprepade tillfällen betonar att det finns vissa gränser för företagets miljöåtagande. För det andra framgår det att ekonomiska faktorer väger tyngre än ekologiska. Miljöarbetet måste vara ekonomiskt rimligt och ansvaret för miljökonsekvenserna måste vara tidsbegränsat.

I förhållande till de diskussioner som förs om överkonsumtion, miljöproblem och tillväxtens avigsidor (jfr Jackson 2011; Forsberg 2012) framstår många resonemang i *Gruvbranschen - en tillväxtmotor för Sverige* som ideologisk legitimering av gruvnäringens intressen snarare än faktapåståenden om verkligheten. Detta blir framför allt tydligt vid användningen av hållbarhetsbegreppet. Det konstateras å ena sidan att Sverige har en hållbar gruvnäring (SveMin 2012: 5). Å andra sidan framhävs dock att ”år 2025 skulle Sverige kunna ha tre gånger så hög gruvproduktion” (SveMin 2012: 5) och ”[f]ör att förverkliga vår vision de kommande 15 åren krävs en åtta till nio gånger högre tillväxttakt i branschen än under perioden 1995-2010” (SveMin 2012: 6). Att ha som aktivt mål att tredubbla utvinningen av ädliga råvaror vittnar om ett begränsat ekologiskt perspektiv. Likande tankegångar gör sig gällande när SveMin i positiva ordalag belyser att:

Nationer med högt välstånd, mätt i bruttonationalprodukt (BNP) per capita, exempelvis Nordamerika och Västeuropa, har idag fyra till åtta gånger högre stålanvändning per person än utvecklingsländer som Indien och övriga Asien. (SveMin 2012: 9)

För SveMin är det inget problem att västvärlden använder fyra till åtta gånger mer stål per person än utvecklingsländer i Asien. Tvärtom är detta ett bevis på att efterfrågan på metaller fortsatt kommer vara hög i och med många asiatiska länders snabba tillväxttakt. Oförmågan att se problemen med människans överkonsumtion av ädliga naturresurser är talande¹².

Sammanfattningsvis innehåller SveMins mineralstrategi få beskrivningar av de miljökonsekvenser som gruvverksamheten ger upphov till. Genom instrumentell begreppsanvändning framställs mineralnäringen som hållbar och genom teknisk argumentering ges en bild att denna hållbarhet kan bibehållas, trots en växande gruvindustri, endast med hjälp av tekniska lösningar. Konsekvensen är att de verkliga miljöproblemen som gruvorna ger upphov till exkluderas. Den ideologiska funktionen texten fyller är således att legitimera gruvnäringens intressen.

6.4 Jämförelse av materialen

Tidigare jämförelser av regeringens respektive Socialdemokraternas mineralstrategier har visat att de, bortsett från olika nivåer av infrastruktur- och

---

¹² Om alla levde som i Storbritannien skulle det exempelvis behövas 3,4 fyra planeter (Simms *et al.* 2010).

bostadssatsningar, på det stora hela, förmedlar ett likartat budskap (Müller 2013: 204). Min undersökning bekräftar till viss del detta men utvidgar analysen genom att inte endast analysera texternas manifesta del utan också deras latent delar. Dessutom har även företagsorganisationen SveMin inkluderats i analysen.

Vid en jämförelse av föregående, var för sig, analyserade texter kan slutsatsen dras att deras manifesta delar har många gemensamma drag men också vissa skillnader. Dessa skillnader återfinns främst när det kommer till vad som har inkluderats i texterna och var deras fokus ligger. Regeringens *Mineralstrategi* är det dokument som är mest heltäckande i sitt innehåll. Gällande aktörsomsättningar är det den enda texten som överhuvudtaget nämner gruvnäringens påverkan på det samiska folket (Regeringen 2013: 26f). Den har också en utförlig diskussion om den bitvis relaterade frågan om markkonflikter vid gruvetableringar (Regeringen 2013: 35). I Socialdemokraternas *Strategisk samverkan för svensk gruvnäring* är det endast konflikten som uppstår i samband med tvångsflyttningar av boende i rasriskområden som ges utrymme (Socialdemokraterna 2012: 28). I SveMins *Gruvnäringen – en tillväxtmotor för Sverige* berörs frågan om aktörskonflikter överhuvudtaget inte alls (SveMin 2012). På ett liknande sätt förhåller det sig, exempelvis, med turistnäringen, där de för- och nackdelar som gruvverksamheten skapar i relation till turismen endast återfinns i regeringens text (Regeringen 2013: 26-28). På ett område bryts dock detta mönster. Arbetsmiljöfrågor kommenteras bristfälligt i regeringens text medan de ges relativt stort utrymme i de andra dokumenten. I SveMins text tar arbetsmiljöfrågorna plats som ett bra exempel på hur långt fram Sveriges mineralnäring är jämfört med andra länders (SveMin 2012: 11f) medan de utförligt berörs, både som en framgång och en utmaning, i Socialdemokraternas rapport (Socialdemokraterna 2012: 36f).

De tre analyserade texterna har i sitt manifesta innehåll många likheter. Såväl den övergripande synen på ekonomi som på miljö har likartade utgångspunkter. Beskrivningarna av den svenska gruvnäringens betydelse för tillväxt och sysselsättning är genomgående överensstämmande i texterna (Regeringen 2013: 3; Socialdemokraterna 2012: 4f; SveMin 2012: 3). Samtliga målar upp en bild av Sveriges gruvindustri som en näring i framkant, internationellt sett, och med en stor framtidspotential som kräver gemensamma samhällslösningar (så som infrastrukturutbyggnad, utbildningssatsningar, förenklat regelverk etc.) för att kunna uppfyllas (Regeringen 2013: 8, 14; Socialdemokraterna 2012: 19, 24f; SveMin 2012: 10f, 25ff). I likhet med detta återfinns också en samsyn om att en av de största utmaningarna i relation till gruvnäringen rör den tillståndshantering som sker vid en gruvetablering. Samtliga aktörer är överens om att tiderna är för långa och att osäkerheten kring tillståndshantering utgör ett stort samhällsproblem (Regeringen 2013: 32-35; Socialdemokraterna 2012: 35f; SveMin 2012: 31f).

En jämförelse av de manifesta delarna av aktörernas texter visar på relevanta skillnader och likheter men komparationen blir inte fullständig utan att jämföra materialens latent innehåll. I detta avseende förmedlar dokumenten en väldigt likartad bild av verkligheten.

Gruvnäringen och tillväxten *naturaliseras* genomgående i samtliga texter. Både regeringen och Socialdemokraterna framhåller gruvnäringens tusenåriga tradition och skriver om gruvexpansionen i bestämd form, det vill säga som något som med

nödvändighet kommer att ske (Regeringen 2013: 9, 22; Socialdemokraterna 2012: 18, 28). SveMin går ytterligare ett steg och framställer gruvnäringen som grundbulten för hela samhället (SveMin 2012: 9). På ett liknande sätt beskrivs tillväxten som naturlig och nödvändig. För regeringen och SveMin framgår detta redan av texternas namn (*Sveriges mineralstrategi - för ett hållbart nyttjande av Sveriges mineraltillgångar som skapar tillväxt i hela landet* respektive *Gruvbranschen - en tillväxtmotor för Sverige*). Även hos Socialdemokraterna är detta emellertid närvarande, exempelvis när de, liksom SveMin, beskriver gruvnäringen som en tillväxtmotor för Sverige (Socialdemokraterna 2012: 27). En effekt texternas naturalisering har är att intressen som står i konflikt med gruvnäringen nedvärderas. Det nödvändiga med en stor gruvverksamhet innebär att riksintressen så som oexploaterad miljö, rennärning och turism alla tvingas ge vika för den expansiva mineralnäringen.

Texternas latent innehåll liknar varandra även på flera andra punkter. I samtliga dokument *universaliseras* gruvnäringen och tillväxten. Gruvnäringen anses vara väsentlig för såväl Europa och Sverige som för de svenska landsbygdsregionerna (Regeringen 2013: 8, Socialdemokraterna 2012: 7; SveMin 2012: 20). Eftersom mineralnäringens förtjänster framställs i generella ordalag döljs den komplexa verklighet där olika grupper vinner respektive förlorar på industrin.

Gemensamma drag återfinns också i texternas *tekniska argumentering*, framför allt i relation till aktörmotsättningar. Regeringen menar att ”gruvområden [kan] planeras så att gruv- och rennärning i så stor utsträckning som möjligt kan samexistera” (Regeringen 2013: 27) och Socialdemokraterna och SveMin presenterar liknande resonemang där konflikter kring gruvverksamheten framställs som enbart tekniska (Socialdemokraterna 2012: 28; SveMin 2012: 29). Genom att konflikternas etiska dimensioner försvinner, till förmån för tekniska lösningar, framstår aktörmotsättningarna som apolitiska och den förda politiken blir således oproblematiserad.

Slutligen förekommer det i samtliga texter en *instrumentell begreppsanvändning*. Denna sker framför allt i relation till hållbarhetsbegreppet som anses vara förenlig med gruvnäringen (Regeringen 2013: 46; Socialdemokraterna 2012: 10; SveMin 2012: 11). Hos regeringen och SveMin framkommer dessutom en bild av att mineralnäringen redan är hållbar (Regeringen 2013: 46; SveMin 2012: 11). Texternas föreställningar om hållbar utveckling förnekar dock begreppets ekologiska dimensioner. Hållbarhetsbegreppet fyller på det sättet i samtliga texter funktionen att legitimera gruvnäringen och tillväxten.

Sammantaget kan det politiska etablissemangets mineralstrategier förstås utifrån en värdehierarki som sätter tillväxten högst. Gruvnäringen ses visserligen som naturlig men dess främsta funktion är att trygga tillväxten (jfr Regeringen 2013: 3; Socialdemokraterna 2012: 7; SveMin 2012: 3). Andra värden prioriteras ifall de i slutändan gynnar tillväxten och värden som står i konflikt med den nedvärderas eller osynliggörs. Detta sammanfattas väl i förarbetet till den nuvarande Miljöbalken (genomförd av den Socialdemokratiska regeringen och använd som argument av den nuvarande borgerliga regeringen jfr Näringsdepartementet 2013):

Vid valet mellan att bevara naturresurser eller att ta dem i anspråk bör i princip en samhällsekonomisk bedömning göras av vilken åtgärd som är att föredra. Den samhällsekonomiska värderingen måste göras bl.a. med utgångspunkt i målen för den ekonomiska politiken. Det innebär att effekterna på sysselsättningen och den ekonomiska tillväxten måste tillmätas stor betydelse” (prop. 1985/86:3)

Tillväxtens dominans har alltså varit en närvarande del även hos tidigare svenska regeringar och återfinns likväl hos dagens regering.

6.5 Teoretiska reflektioner

Föregående jämförelse av det politiska etablissemangets aktörer, och hur de ideologiskt förhåller sig till den svenska mineralnäringen, öppnar upp för en rad nya frågor. Den värdehierarki där hållbar utveckling syftar till att legitimera gruvdriften, vilken i sin tur har som funktion att trygga tillväxten är intressant. För hur ska tillväxtbegreppets dominans förstås? I detta avsnitt ämnar jag att teoretiskt reflektera över denna fråga.

En början är att undersöka det historiska skeendet. Historikern och ekonomen Eva Friman har, i sin avhandling *No Limits: The 20th Century Discourse of Economic Growth* (2002), följt tillväxtdiskursens utveckling under 1900-talet. En av hennes slutsatser är att det skedde ett paradigmskifte i och med introduktionen av tillväxtbegreppet kring år 1950. Tidigare hade materiella begränsningar varit något självklart inom den ekonomiska vetenskapen men med tillväxtbegreppets allt större inflytande ersattes detta synsätt med tanken om evig expansion och utveckling. Tillväxt kom att ses som något naturligt och nödvändigt (Friman 2002: 196). Inom politiken skedde en liknande förändring. Liberaler och socialdemokrater ändrade inriktning, från tillväxt som medel, till tillväxt som mål, eller som Friman uttrycker det:

In early 1900s social-liberal and social-democratic policy, economic expansion *per se* was not an objective. Economic expansion was seen as the key to a welfare society; it was a vision and means rather than a goal. The goal was instead to solve the 'social issue'. (Friman 2002: 202)

Tillväxtens syfte var alltså att lösa de sociala problem som fanns kring sekelskiftet. Dock kom tillväxt sedermera att likställas med ekonomisk utveckling och genom denna koppling stärka sin ställning för att till slut bli det främsta politiska målet (Friman 2002: 202-203).

Frimans framställning har många förtjänster men dess postmoderna grundantaganden om verkligheten förefaller vara ett hinder för att förstå tillväxtbegreppets dominans (jfr Friman 2002: 21-28). Dagens tillväxthegegoni tycks, i hennes framställning, inte ha någon materiell grund utan ha uppkommit till följd av en diskursiv förändring i mitten av förra seklet. Om så är fallet eller inte är så klart svårt att belägga men vad som är avgörande är hur dess dagliga reproduktion

ska förstås. Det verkar osannolikt att den 60 år gamla tillväxtmodellen idag, trots den växande miljödiskursen, skulle stå sig så stark om den inte har en materiell bas. Kort uttryckt, om det inte finns inflytelserika grupper som *tjänar* på tillväxten skulle den inte vara det nu allena rådande sättet att organisera samhället. För att fortsätta denna reflektion måste jag till viss del byta spår. I följande stycken avhandlas istället frågan om huruvida tillväxten är ett nödvändigt villkor för kapitalismen.

På senare tid har en tillväxtkritik vuxit sig allt starkare (exempelvis Daly & Cobb 1990; Forsberg 2012; Malmaeus 2011; Simms *et al.* 2010). Forskare som Herman Daly och Tim Jackson har på ett övertygande sätt visat på tillväxtens gränser och konsekvenser (Daly 1990; Jackson 2011). Denna kritik har naturligtvis sina egna kritiker men den mest träffande kritiken har, tvärtemot vad man kan tro, inte kommit från höger utan från vänster. Ekonomhistorikern Richard Smith menar att även om de nämnda tillväxtkritikerna har rätt i sin skepsis mot ett samhälle byggt på ändlös konsumtion, har de fel när de tror att en tillväxtfri kapitalism är möjlig (Smith 2010: 30). Smith presenterar tre karaktärsdrag som han menar kapitalismen har. För det första är producenter beroende av en marknad för att kunna sälja sina varor och köpa de varor de själva behöver. För det andra sker försäljningen av varor på marknaden i konkurrens med andra producenter. Detta leder till att producenterna måste återinvestera stora delar av sina vinster för att inte halka efter rivalerna. För det tredje är producenterna pressade att ständigt sträva efter att växa. Dels på grund av konkurrensen med rivalerna, dels eftersom aktieägare och investerare vill maximera sin avkastning (Smith 2010: 31; jfr också Malmaeus 2011: 44-49; 2013: 135f). Sammantaget leder dessa nödvändiga delar av kapitalismen till ett ständigt behov av tillväxt. Skulle denna tillväxt avstanna, som vid den senaste ekonomiska krisen, leder detta till svåra sociala och politiska konsekvenser (Smith 2010: 34). Sociologen och eko-marxisten John Bellamy Foster sammanfattar detta: "In 2010, in the midst of the greatest economic crisis since the Great Depression, it is clear to all that capitalism is a grow-or-die system" (Foster *et al.* 2010: 163; jfr O'Connor 1998: 234ff). Om detta stämmer har det viktiga implikationer för tillväxtdebatten då det således följer att tillväxten inte kan kritiseras utan att kapitalismen samtidigt kritiseras. Omvänt är ett förespråkande av tillväxten därför, i viss mån, också ett stöd för det kapitalistiska systemet.

För att återknyta till det politiska etablissemangets konsensus kring tillväxtsamhället, är det min uppfattning att denna bör förstås utifrån insikten om kapitalismens behov av tillväxt. Det vill säga, stödet för tillväxtiden har sin grund i ett stöd för det kapitalistiska samhället. Detta är inte förvånande när det gäller den borgerliga regeringen eller företagsorganisationen SveMin. Företag och borgerliga partier har en tendens att se kapitalismen som något otvivelaktigt gott. Socialdemokraterna däremot har historiskt sett varit motståndare till kapitalismen. En förklaring till denna diskrepans mellan socialdemokraternas anti-kapitalistiska historia och dess nuvarande stöd för kapitalismen kan vara att, med Björn Forsbergs ord, "[m]akten är av naturen systembevarande" (Forsberg 2012: 42). Genom sin långa tid vid makten har reformistiska Socialdemokraterna själv kommit att reformeras. Socialdemokraten och förre finansministern Kjell-Olof Feldt uttryckte det som att "det alltid varit bekvämt och enkelt att utropa kapitalismen till fiende" (Bengtsson 2009: 2f). Dock menade han att anti-kapitalismen primärt fyllde en

funktion inom organisationen och att partiet i själva verket sedan länge accepterat kapitalismen (Bengtsson 2009: 2f).

Slutligen vill jag kort reflektera kring vad detta stöd för gruvnäringen, tillväxten och kapitalismen har för effekter samhället i stort. Det vanligaste försvaret för tillväxt som hörs från det politiska etablissemanget handlar om möjligheten till, så kallad, *grön tillväxt* (jfr Regeringen 2013: 8). Detta löfte om *hållbar utveckling* är, enligt Friman, en av de viktigaste faktorerna bakom den dominans som denna position har inom det politiska samtalet (Friman 2002: 203). Om man bortser från kritiken att det rör sig om en självmotsägelse (jfr Daly 1990: 1f), kan argumentet om att tillväxten kan göras hållbar sägas vara en empirisk fråga. Vad det rör är så kallad *frikoppling*, det vill säga möjligheten att varje krona som spenderas har mindre miljöpåverkan (*relativ frikoppling*) och att ekonomin kan öka samtidigt som miljöpåverkan minskar (*absolut frikoppling*) (Jackson 2011: 81-84). Den data som Tim Jackson visar är dock talande. Han menar att den effektivisering som har skett “inte ens kompenserat för befolkningstillväxten och än mindre för inkomstökningen. Istället har koldioxidutsläppen ökat med [...] 2 procent per år” (Jackson 2011: 91). Om all världens befolkning ska ha samma inkomster som EU-medborgarna idag har, och ifall den globala ekonomin sak tillåtas växa med två procent per år måste kolinnehållet i varje dollar, år 2050, “vara högst 6gCO₂/”\$, vilket “är drygt 130 gånger lägre än den genomsnittliga kolintensiteten idag” (Jackson 2011: 93). Vad har detta för implikationer? Kort uttryckt innebär detta att det politiska etablissemangets försvar för gruvnäring, tillväxt och kapitalism samtidigt innebär ett försvar för en ohållbar utveckling. En utveckling där ändliga naturresurser utarmas och där klimatförändringarna förvärras.

7 Avslutning

Den svenska gruvnäringen, vanligen ouppmärksam i det offentliga samtalet, har den senaste tiden blivit föremål för protester och samhällsdebatt. Under hösten 2013 har både *Uppdrag granskning* och *Debatt* uppmärksammat de konflikter som mineralverksamheten genererar. Gruvnäringen och de effekter på miljö, tillväxt och sysselsättning tycks vara något som berör.

I denna uppsats har jag, genom en analys av tre mineralstrategier, sökt förstå det politiska etablissemangets position i konflikten kring den svenska gruvboomen. För att uppnå detta har en ideologikritisk metod utarbetats och ett teoretiskt ramverk utvecklats. Utav analysen går det att dra en rad slutsatser. Först och främst kan de tre mineralstrategierna förstås som delar av en gemensam ideologi. Även om de, i sitt manifesta innehåll, i vissa aspekter skiljer sig åt, exempelvis genom att betona vissa frågor mer än andra, återfinns, i det latent innehåll, en närmast total samsyn kring frågor gällande tillväxt, hållbarhet och de aktörsmotsättningar som sker i relation till gruvnäringen. Mer konkret sker en kontinuerlig legitimeringsprocess i texterna. Tillväxten och gruvnäringen såväl *naturaliseras* som *universaliseras* genomgående. Det vill säga de framställs som naturliga, nödvändiga och som om de gynnar alla människor. Samtidigt osynliggörs många av de reella konflikter som uppstår i relation till gruvnäring och tillväxt, dels direkt genom att exkluderas, dels indirekt genom en *teknisk argumentation* som behandlar dem som tekniska frågor. Till sist är en *instrumentell begreppsanvändning* återkommande i texterna. Denna görs framför allt i relation till hållbarhetsbegreppet, vilket ges en specifik betydelse i syfte att legitimera tillväxten och gruvnäringen.

Tillväxten ses som det slutliga målet som ska uppnås och till vilket andra mål relateras. En möjlig anledning till detta stöd för tillväxten rör dess roll som nödvändig aspekt av kapitalismen. Stödet för tillväxten kan således ses som grundat i ett stöd för det kapitalistiska systemet. Hur ska följaktligen det politiska etablissemangets position i konflikten kring den svenska gruvboomen förstås? Det korta svaret är: som ett totalt och enhetligt omfamnande av gruvnäringen intressen. Det lite längre svaret är: som en relativt enhetlig ideologi som förespråkar gruvnäringens-, tillväxtens- och kapitalismens intressen genom en rad ideologiska metoder med syfte att skapa legitimitet för den förda politiken.

Ett av delsyftena med denna uppsats är att försöka utveckla den ideologikritiska metoden. I arbetet med denna metod har, ju mer den utarbetats, många metodologiska svårigheter uppenbarats sig. Framför allt återfinns det, för själva utförandet av metoden, lite hjälp att finna i litteraturen. Det är min förhoppning att de, om än skissartade, lösningar jag presenterat kan vara till hjälp i framtida ideologikritikers arbeten.

Alla undersökningar är med nödvändighet begränsade till sitt omfång och under arbetets gång har en rad intressanta aspekter behövts sparas till framtiden. Ett

område som jag inte har haft möjlighet att vidare analysera, men som är viktig för att få en helhetsbild av de frågor som uppkommer till en följd av gruvnäringen, är hur ideologier skapas och verkar på det lokala planet. I teoriavsnittet diskuterades ideologi som *legitimering* men denna utforskade dimension handlar snarare om ideologi som *rationalisering*. Hur rationaliserar lokalbefolkningen i en gruvkommun sin verklighet? Hur kan denna rationalisering förstås utifrån den materiella verklighet som människorna lever i och hur relaterar dessa ideologiska uttryck till de som det politiska etablissemanget framför?

Som en avslutning vill jag beröra några aspekter som blivit allt tydligare för mig under uppsatsen gång. Den svenska gruvnäringen måste förstås i ett större perspektiv. Verksamheten bygger på utvinning av ändliga naturresurser vilket innebär att de någon gång kommer att ta slut. Detta kan tyckas självklart men är ett faktum som konsekvent ignoreras i den ständiga jakten efter mer tillväxt. Försäkran om hållbar tillväxt kan kännas betryggande men om tillväxtkritikerna har rätt innebär trygghetskänslan en stor risk eftersom den är passiviserande i en tid när handling är nödvändig. Om den politiska och ekonomiska makten leder oss fel måste motbilder skapas och ett nytt förhållningssätt till naturen utformas. Annars är risken att de ekonomiska uppoffringar vi tycker är svårsmälta idag framstår som marginella i jämförelse med de humanitära och ekologiska konsekvenser vi upplever i morgon.

Referenser

- Alvesson, Mats - Deetz Stanley, 2000. *Kritisk samhällsvetenskaplig metod*. Lund: Studentlitteratur.
- Andersson, Martin - Gunnarsson, Christer, 2011. *Hållbarhetsmyten - varför tillväxten inte är problemet*. Stockholm: SNS förlag.
- Andersson, Rickard - Hildingsson, Roger, 2012. "En (annan) hållbar utveckling" i *Fronesis: Utveckling* nr 38-39, 2012, s. 196-203.
- Asplund, Hanna - Sundgren, Jonathan, 2013. *Hållbarhet inom den svenska gruvindustrin*. Magisteruppsats. Umeå: Handelshögskolan, Umeå Universitet.
- Badersten, Björn, 2006. *Normativ metod - konsten att analysera det önskvärda*. Lund: Studentlitteratur.
- Bailey, Ian - Maresh, Sam, 2009. "Scales and networks of neoliberal climate governance: the regulatory and territorial logics of European Union emissions trading" i *Transactions of the Institute of British Geographers* vol. 34, nr 4 2009.
- Beckman, Ludvig, 2005. *Grundbok i idéanalys - det kritiska studiet av politiska texter och idéer*. Stockholm: Santérus förlag.
- Beckman, Ludvig, 2006. "Idékritik och statsvetenskapens nytta" i *Statsvetenskaplig tidskrift* årg. 108, nr 4, 2006, s. 331-342.
- Bengtsson, Håkan, 2009. *Socialdemokratin och den globala kapitalismen*. Idéskrift för Socialdemokraternas långtidsutredning. [Elektronisk] Tillgänglig: <http://www.socialdemokraterna.se/> genom sökord: Socialdemokraternas långtidsutredning. Hämtdatum: 2014-01-06.
- Berger, Peter - Luckmann, Thomas, 1987. *The Social Construction of Reality - a Treatise in the Sociology of Knowledge*. Harmondsworth: Penguin Books Ltd.
- Bergström, Göran - Boréus, Kristina, 2005a. "Idé och ideologianalys" i Bergström, Göran - Boréus Kristina, 2005. *Textens mening och makt*. Lund: Studentlitteratur.
- Bergström, Göran - Boréus, Kristina, 2005b. "Diskursanalys" i Bergström, Göran - Boréus Kristina, 2005. *Textens mening och makt*. Lund: Studentlitteratur.
- Boliden, 2013. *Bolidens historia*. [Elektroniskt] Tillgänglig: <http://www.boliden.com/sv/Om-Boliden/Bolidens-historia/> Hämtdatum: 2014-01-01.
- Burkett, Paul, 1999. *Marx and Nature: a Red and Green Perspective*. New York: St. Martin's Press.
- Burkett, Paul, 2006. "Two Stages of Ecosocialism? - Implications of Some Neglected Analyses of Ecological Conflict and Crisis" i *International Journal of Political Economy* vol. 35, nr 3, 2006 s. 23-45.
- Daly, Herman E., 1990. "Toward some operational principles of sustainable development" i *Ecological Economics* vol. 2, nr 1, 1990, s. 1-6.

- Daly, Herman E. - Cobb Jr., John B., 1990. *For the Common Good - Redirecting the Economy towards Community, the Environment and a Sustainable Future*. London: Green Print.
- Debatt, 2013. "Debatt 29/8: Lundsberg och gruvstriden i Kallak", SVT, 29 augusti.
- Eagleton, Terry, 2007. *Ideology - an Introduction*. Andra upplagan. London: Verso.
- Ekins, Paul, 2000. *Economic Growth and Environmental Sustainability - the Prospect for Green Growth*. London: Routledge.
- Eklund, Klas, 2004. *Ekonomisk tillväxt*. Stockholm: SNS förlag.
- Eriksson, Hasse, 2013. "Handeln med utsläppsrätter har havererat" i *Dagens Nyheter* 2013-11-12. [Elektronisk] Tillgänglig: <http://www.dn.se/ekonomi/handeln-med-utslappsraetter-har-havererat/>. Hämtdatum: 2014-01-03.
- Foster, John Bellamy, 1999. "Marx's Theory of Metabolic Rift: Classical Foundations for Environmental Sociology" i *American Journal of Sociology* vol. 105, nr 2, 1999, s. 366-405.
- Foster, John Bellamy, 2002. "Capitalism and Ecology: The Nature of the Contradiction" i *Monthly Review*. [Elektronisk] Tillgänglig: <http://monthlyreview.org/2002/09/01/capitalism-and-ecology>. Hämtdatum: 2014-01-04.
- Foster, John Bellamy - Clark, Brett, 2009. "Ecological Imperialism and the Global Metabolic Rift: Unequal Exchange and the Guano/Nitrates Trade" i *International Journal of Comparative Sociology* vol. 40, nr 3-4, 2009, s. 311-334.
- Foster, John Bellamy - Clark, Brett - York, Richard, 2010. *The Ecological Rift - Capitalism's War on the Earth*. New York: Monthly Review Press.
- Friman, Eva, 2002. *No Limits: The 20th Century Discourse of Economic Growth*. Umeå: Umeå Universitet.
- Fröberg, Gunnar - Höglund, Lars Olof, 2004. *MiMi Light - en populärvetenskaplig sammanfattning av MiMi-programmets forskning kring efterbehandling av gruvavfall*. Luleå: MiMi Print.
- Förenta nationerna, 2013. "Towards Sustainable Development" i *Our Common Future: Report of the World Commission on Environment and Development*. Nr A/42/427. [Elektronisk] Tillgänglig: <http://www.un-documents.net/ocf-02.htm#I>. Hämtdatum: 2014-01-01.
- Grahn, Linnea, 2011. *Fysisk planering i Sápmi*. Masteruppsats. Karlskrona: Institutionen för Fysisk Planering, Blekinge Tekniska Högskola.
- Habermas, Jürgen, 1989. *Toward a Rational Society*. Cambridge: Polity Press.
- Hedlund, Anders - Schröder, Josefin Kofoed, 2007. *Levnadsförhållanden i Gällivare-Malmberget-Koskullskulle - reflektioner över planering och miljöbedömning*. Uppsala: MKB-centrum SLU. [Elektronisk] Tillgänglig: <http://www.raa.se/kulturarvet/modernt-kulturarv/malmfalten/dokumentation/>. Hämtdatum: 2014-01-03.
- Hermele, Kenneth, 2002. *Vad kostar framtiden? - globalisering, miljö och Sverige*. Stockholm: Ordfront förlag.
- Jackson, Tim, 2011. *Välfärd utan tillväxt. Så skapar vi ett hållbart samhälle*. Stockholm: Ordfront förlag.

- Johansson, Fredrik - Karlsson, Fredrik - Mella, Anders, 2005. *Kiruna stadsflytt - ett legitimitetsproblem?*. Magisteruppsats. Luleå: Institutionen för Industriell ekonomi och samhällsvetenskap, Luleå Tekniska Universitet.
- Jørgensen, Marianne - Phillips, Louise, 2002. *Discourse Analysis as Theory and Method*. London: SAGE Publications.
- Kaliber, 2012. "Malmens makt". Sveriges Radio, 28 oktober, 4 november & 11 november.
- Kander, Astrid, 2011. "Tillväxtoptimister blundar för miljöproblem" [Elektronisk] på *Ekonomistas.se* Tillgänglig: <http://ekonomistas.se/2011/09/01/osaklig-miljokritik-fran-forblindade-tillvaxtoptimister/> Hämtad: 2014-01-01.
- Laaksonen, Timo, 2006. *Gruvorna i Norberg*. Kandidatuppsats. Karlstad: Karlstads universitet.
- Larrin, Jorge, 1979. *The Concept of Ideology*. London: Hutchinson & co. Ltd.
- Liedman, Sven-Eric, 1980. *Surdeg - en personlig bok om idéer och ideologier*. Stockholm: Författarförlaget.
- Liedman, Sven-Eric, 1982. *Frihetens herrar, frihetens knektar - ideologier på 1980-talet*. Stockholm: Arbetarkultur.
- Liedman, Sven-Eric, 1989a. "Om ideologier" i Liedman, Sven-Eric & Nilsson, Ingmar, 1989. *Om ideologi och ideologianalys*. Göteborg: Göteborgs universitet.
- Liedman, Sven-Eric, 1989b. "Medborgarkompetens och konflikter" i Liedman, Sven-Eric & Nilsson, Ingmar, 1989. *Om ideologi och ideologianalys*. Göteborg: Göteborgs universitet.
- LKAB = Luossavaara-Kiirunavaara Aktiebolag, 2013. *Historia*. [Elektronisk] Tillgänglig: <http://www.lkab.com/sv/om-oss/Historia/>. Hämtad: 2013-12-22.
- Lomborg, Bjørn, 2001. *The Skeptical Environmentalist - Measuring the Real State of the World*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Malmaeus, Mikael, 2011. *Ekonomi utan tillväxt*. Cogito rapport nr 10. [Elektronisk] Tillgänglig: <http://www.cogito.nu/artiklar/ekonomi-utan-tillvaxt>. Hämtdatum: 2014-01-06. Stockholm: Cogito.
- Malmaeus, Mikael, 2013. *Tillväxt till varje pris*. Malmö: Notis förlag.
- Malmberget*, 2013 [Film]. Regi: Per Eriksson & Alexander Rynéus. Stockholm: Fosfor Produktion.
- Marx, Karl, 2003a. "Till kritiken av den hegelska rättsfilosofin" i Liedman, Sven-Eric (red.) - Linnell, Björn (red.), 2003. *Karl Marx - texter i urval*. Stockholm: Ordfront förlag.
- Marx, Karl, 2003b. "Den tyska ideologin" i Liedman, Sven-Eric (red.) - Linnell, Björn (red.), 2003. *Karl Marx - texter i urval*. Stockholm: Ordfront förlag.
- Mouffe, Chantal, 2008. *Om det politiska*. Hägersten: Tankekraft förlag.
- Müller, Arne, 2013. *Smutsiga miljarder - Den svenska gruvboomens baksida*. Skellefteå: Ord&visor förlag.
- Nationalencyklopedin, 2013a. "Analys" i *Nationalencyklopedin*. [Elektronisk] Tillgänglig: www.ne.se. Hämtdatum: 2014: 01-02.
- Nationalencyklopedin, 2013a. "Analys" i *Nationalencyklopedin*. [Elektronisk] Tillgänglig: www.ne.se. Hämtdatum: 2014: 01-02.

- Nordlander, Anna - Söderström, Linda, 2007. *Corporate Social Responsibility*. Magisteruppsats. Umeå: Handelshögskolan, Umeå universitet.
- Nordmark, Nicke, 2013. "Nedlagda gruvor - ett miljöproblem" på *Svt.se* [Elektronisk] Tillgänglig: <http://www.svt.se/nyheter/regionalt/nordnytt/stora-problem-vid-nedlagda-gruvor>. Hämtad: 2014-01-01.
- Näringsdepartementet, 2013. *Överklaganden av bergmästarens beslut om bearbetningskoncessioner för områdena Rönnbäcken K nr 1 och Rönnbäcken K nr 2 samt Rönnbäcken K nr 3 i Storums kommun, Västerbottens län*. Löpnummer: N2012/1637/FIN; N2012/2776/FIN och N2012/5726/FIN.
- O'Connor, James, 1998. *Natural Causes - Essays in Ecological Marxism*. New York: The Guilford Press.
- Perelman, Michael, 1974. "An Application of Marxian Theory to Environmental Economics" i *Review of Radical Political Economics* nr 6, 1974, s. 75-77.
- Pihl, Håkan, 2007. *Miljöekonomi - för en hållbar utveckling*. Fjärde upplagan. Stockholm: SNS förlag.
- Prop. 1992/93: 238. *Om ny minerallagstiftning m.m.*
- Prop. 1988/89:92. *Om ändringar i minerallagen m.m.*
- Prop. 1985/86:3. *Med förslag till lag om hushållning med naturresurser m.m.*
- Regeringen, 2013. *Sveriges mineralstrategi - för ett hållbart nyttjande av Sveriges mineraltillgångar som skapar tillväxt i hela landet*. [Elektronisk] Tillgänglig: <http://www.regeringen.se/sb/d/17076/a/209657>. Hämtdatum: 2014-01-04.
- Sametinget, 2013. "Sametinget kan inte acceptera fortsatt exploatering av Sápmi" uttalande från sametingets plenum. [Elektronisk] Tillgänglig: <http://www.sametinget.se/61174>. Hämtdatum: 2013-08-28.
- Sayer, Andrew, 2000. *Realism and Social Science*. London: SAGE publications Ltd.
- SGU = Sveriges geologiska undersökning, 2013. "Geologi i samhället" [Elektronisk] Tillgänglig: <http://www.sgu.se/sgu/sv/samhalle/index.html>. Hämtdatum: 2013-12-26.
- SGU = Sveriges geologiska undersökning, 2012. *Bergverksstatistik 2012*. Periodiska publikationer 2013: 2.
- Simms, Andrew - Chowla, Peter - Johnson, Victoria, 2010. *Growth Isn't Possible - Why we Need a New Economic Direction*. London: New Economic Foundation. [Elektronisk]. Tillgänglig: <http://www.neweconomics.org/publications/entry/growth-isnt-possible>. Hämtdatum: 2014-01-05.
- Smith, Richard, 2010. "Beyond Growth or Beyond Capitalism?" i *Real-World Economics Review* nr 53, 2010, s. 28-42.
- Socialdemokraterna, 2012. *Strategisk samverkan för svensk gruvnäring*. [Elektronisk]. Tillgänglig: <http://www.socialdemokraterna.se/Var-politik/Var-politik-A-till-O/Tillvaxt/Strategiprogram-for-gruvnaringen/>. Hämtdatum: 2014-01-04
- Stern, David I., 2004. "The Rise and Fall of the Environmental Kuznets Curve" i *World Development* vol. 32, nr 8, 2004, s. 1419-1439.

- SveMin, 2012. *Gruvbranschen - en tillväxtmotor för Sverige*. [Elektronisk]
Tillgänglig: <http://www.sveMin.se/material/publikationer/tillvaxtvision>.
Hämtdatum: 2014-01-04
- Svenska turistföreningen 2013, "Uttalande: Storslagen fjällmiljö eller gruvboom"
uttalande 2013-09-11 tillgänglig:
<http://www.svenskaturistforeningen.se/sv/Om-STF/Press/Pressarkiv1/Uttalande-Storslagen-fjallmiljo-eller-gruvboom/>.
Hämtdatum: 2014-01-02.
- Thomasson, Brita, 2012. *Minerallagen vs. Rennäringslagen*. Kandidatuppsats.
Luleå: Institutionen för ekonomi, teknik och samhälle, Luleå Tekniska
Universitet.
- Tidholm, Po, 2013. "Sveriges sista koloni" i *Filter* nr 33, 2013.
- Tillväxtverket, 2013. "Uppdrag och organisation" [Elektronisk]. Tillgänglig:
<http://tillvaxtverket.se/huvudmeny/omtillvaxtverket/uppdragochorganisation.4e8f46b8140a162b4fe1b1a.html>. Hämtdatum: 2013-12-26.
- Uppdrag granskning, 2013. "Kampen om gruvan". SVT, 18 september.
- Urbergsgruppen, 2013. "Tung kritik mot JIMAB" på urbergsgruppenjokkmokk.se
[Elektronisk] Tillgänglig: <http://urbergsgruppenjokkmokk.se/tung-kritik-mot-jimab/>. Hämtdatum: 2014-01-03.
- Zetterberg, Lars - Mandell, Svante - Marcu, Andrei - Munnings, Clayton - Roth, Susanna, 2013. *Utvecklingen av EU:s system för handel med utsläppsrätter och den framtida internationella utsläppsmarknaden*. Stockholm: IVL Svenska miljöinstitutet.